

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι σκέψεις του παρόντος πονήματος αποτελούν συνέχεια των όσων είχα εκθέσει στο «δίδυμο αδελφάκι» του «Έλλην λόγος, ο Ευρωπαϊκός λόγος» που εκδόθηκε το Μάρτιο φέτος. Τότε ζούσαμε ως χώρα και ως οικονομία την αγωνία αν θα μας έδιναν «οι αγορές» δάνειο. Αν θα μας οδηγούσαν σε «στάση πληρωμών». Αν θα μας εξεδίωκαν από την Ευρωζώνη ή και από την Ευρωπαϊκή Ένωση ακόμη. Μας χαρακτήριζαν εμάς τους Έλληνες στον διεθνή τύπο χαροκόπους και τεμπέληδες, με αποκορύφωμα του ονειδισμού και της λοιδορίας το εξώφυλλο του γερμανικού περιοδικού Focus με την Αφροδίτη της Μήλου σε μια υβριστική και απρεπή χειρονομία.

Με την παρέμβασή μου εκείνη επεδίωκα τρία πράγματα : Να διαμαρτυρηθώ και καταγγείλω τους υβριστές και τους σπεκουλαδόρους. Να δείξω στην ταραγμένη και φοβισμένη Ελληνική κοινωνία το οφειλόμενο πνεύμα ομοψυχίας, συναίνεσης και αισιοδοξίας. Και να τονίσω στους συμπατριώτες μου και κυρίως στους ξένους ότι δεν είναι όλα τα πράγματα στη ζωή χρήματα, δάνεια, τόκοι και spreads. Υπάρχουν και άλλες αξίες, όπως για παράδειγμα γλώσσα και πολιτισμός. Εμείς χρωστάμε δάνεια και τόκους στους Ευρωπαίους και Αμερικανούς εταίρους και συμμάχους μας, που μας τα έδωσαν αφειδώς και ακρίτως και φυσικά προς ίδιον όφελος. Εκείνοι μας χρωστούν, εκτός από τις πολεμικές αποζημιώσεις για τις φρικαλεότητες, τις καταστροφές και τον φόρο αίματος που μας

προκάλεσαν οι Γερμανοί, γλώσσα και πολιτισμό που τους δώσαμε γενναιόδωρα και αφιλοκερδώς.

Έγραφα εκεί τη μεγάλη ηθική απαίτηση (όχι σε αντιπρόταση συμψηφισμού βεβαίως, αλλά σαν μια υπόμνηση του σεβασμού που οφείλεται σε μια χώρα, σε μια κοινωνία, σε ένα λαό που ίσως κάτι να έχει προσφέρει, όσο κανένας άλλος μάλιστα, στην ανθρωπότητα), βγάζοντας κραυγή πόνου και αδικίας : «Δώστε μου πίσω τις λέξεις μου».

Σήμερα κάνω μια κριτική προσέγγιση των πραγμάτων, όπως αυτά διαμορφώθηκαν μετά το Μνημόνιο του Μαΐου 2010, με το οποίο εξασφαλίσθηκε υπό όρους η δανειοδότηση της χώρας με 110 δις Ευρώ για την χρονική περίοδο 2010 – 2012. Το σύμφωνο συνεργασίας θέτει στην Ελλάδα δύο κατά βάση όρους, προκειμένου οι δανειστές μας (ΕΚΤ, Επιτροπή και ΔΝΤ) να προβαίνουν στον κατά δόσεις δανεισμό : α) Δημοσιονομική εξυγίανση, με τα μεγέθη ελλειμμάτων και χρέους να είναι σύμφωνα με τους όρους του Μάαστριχτ και β) Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στη λειτουργία του κράτους, στο κόστος εργασίας, στο ασφαλιστικό και συνταξιοδοτικό, στην υγεία, στις σπάταλες ΔΕΚΟ, στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, στους κοστοβόρους ΟΤΑ και ούτω καθεξής.

Όλα τα δεδομένα του προβλήματος βρίσκονται επί τάπητος. Και οι πιθανές λύσεις του σε ενέργεια. Θέλω και προσπαθώ να διαγνώσω και να εκτιμήσω την κατάσταση με καλή προαίρεση και με το δικό μου τρόπο. Ομολογώ πως όταν διαβάζω τις οικονομικές αναλύσεις των ειδικών και ακούω τις σχετικές

δηλώσεις των αρμοδίων στην Αθήνα και στις Βρυξέλλες μια αίσθηση ασάφειας, αβεβαιότητας και αοριστίας με διακατέχει. Θα πετύχουν τα μέτρα; Αναντίρρητα βρίσκονται στη σωστή κατεύθυνση. Είναι αρκετά; Θα χρειασθούν και άλλα; Θα πιάσουμε τους στόχους ανά τρίμηνο; Θα αντέξουν τα δημοσιονομικά; Μήπως η βαριά φορολογία κάνει το αεροσκάφος της αγοράς να απολέσει τη γωνία στήριξης και να «στολάρει»; Θέλει ο πιλότος της οικονομίας να απογειώσει το αεροσκάφος αυξάνοντας το ΦΠΑ αλλά παθαίνει «στολάρισμα», γιατί για να εισπραχθεί αυτός ο έμμεσος φόρος πρέπει να υπάρχουν συναλλαγές. Και τέτοιες δεν υπάρχουν υπό συνθήκες ύφεσης και παγωμένης αγοράς. Και ακόμα πιο εναγώνια, θα αντέξουν οι αδύναμοι οικονομικά πολίτες; Είναι στ' αλήθεια αναγκαίες και αναπόφευκτες οι θυσίες τους, ιδιαίτερα των χαμηλόμισθων και των χαμηλοσυνταξιούχων; Μήπως είναι δυσανάλογη η σχέση κόστους – ωφέλειας; Δηλαδή, απειροελάχιστη δημοσιονομική ωφέλεια από την «εξοικονόμηση» από τους μισθούς και τις συντάξεις κατά 100 ή 200 Ευρώ, έναντι του τεράστιου και δυσβάσταχτου κόστους, οικονομικού, κοινωνικού και ηθικού, της εξόντωσης των αδύναμων, από τους οποίους το Μνημόνιο στερεί τα στοιχειώδη και αναγκαία;

Σ' αυτόν τον καταιγισμό των εναγώνιων ερωτημάτων, τα οποία γεννώνται από τη «μητέρα όλων των μαχών» που διεξάγεται αυτές τις μέρες στην πατρίδα μας και είναι η πιο σκληρή που δόθηκε τα τελευταία 30 χρόνια, εύκολες και μονοσήμαντες

απαντήσεις δεν υπάρχουν. Τα οικονομολογικά jargon των ειδικών περιπλέκουν περισσότερο τα πράγματα. Μιλούν με ένα κώδικα που διευκολύνει τις συζητήσεις στις συναντήσεις ίσως των μελών διαφόρων «λεσχών». Όχι πάντως την επικοινωνία με τους πολίτες που ζουν και υφίστανται τις συνέπειες της κρίσης. Αποκρύπτουν λύσεις αν τις έχουν και αν τις βλέπουν και συσκοτίζουν παρά φωτίζουν το τοπίο των επιπτώσεων και των αλυσιδωτών αντιδράσεων που επιφέρουν οι συνταγές, οι δόσεις και τα μείγματα. Συμπεριφέρονται ακριβώς όπως έκαναν οι περίφημοι ανά τους αιώνες χειριστές μυστικών Αρχαίοι Αιγύπτιοι ιερείς. Όροι και εκφράσεις, εξισώσεις και συναρτήσεις εφευρίσκονται για να αποτυπώσουν και ερμηνεύσουν τις διάφορες παραμέτρους της κρίσης, που τις καταλαβαίνουν μόνον οι εφευρέτες τους! Επικοινωνία της μη πληροφόρησης. Για να μην πούμε της παραπληροφόρησης ή αποπληροφόρησης.

Αυτή η *sui generis* επικοινωνιακή δραστηριότητα των επαγγελματιών του είδους, με τις σχεδόν παιδικές και απλοϊκές ερμηνείες των φαινομένων και τα βιαστικά συμπεράσματα «αισιοδοξίας» από τη μια ή «καταστροφολογίας» από την άλλη, με έκαναν να γράψω το παρόν πόνημα.

Σκοπούμενα άλλα δεν έχω παρά την αλήθεια, τη διατύπωση μιας γνώμης εποικοδομητικής, την όσο γίνεται πιο πλατειά θέαση του τοπίου χωρίς περιορισμούς και αυτοπεριορισμούς από οποιαδήποτε προκατάληψη. Να πω τη γνώμη μου όσο πιο καθαρά γίνεται. Να ακουσθεί στην πολιτική αγορά, με την

ελπίδα μήπως και φανεί χρήσιμη. Ναι, προτείνω λύσεις. Και όταν καταγγέλλω, επερωτώ ή επικρίνω, πάλι λύσεις *a contrario* προτείνω. Φωτίζοντας το αρνητικό παράδειγμα, δείχνω ουσιαστικά αυτό που πρέπει να αποφύγουμε. Και να πάρουμε άλλον δρόμο. Έστω και στα τυφλά. Ιδίως αν και όταν το παράδειγμα προς αποφυγήν είναι πρακτική θανάσιμου κινδύνου. Πολλοί άνθρωποι, θεσμοί, οικονομίες και πολιτείες ακόμη, γίνονται θύματα της «πετπατημένης» και υφίστανται τις συνέπειες της αδράνειας. Χωρίς να το καταλαβαίνουν γίνονται οι αρνητές της αλλαγής που σώζει, οι αντιδραστικοί στις μεταρρυθμίσεις εκείνων των δομών, κανόνων και τρόπων που λειτουργούν σαν σιδερένια κλουβιά για τους πολίτες που τους κρατούν δέσμιους. Είναι μεγάλες και ωραίες οι στιγμές της Ιστορίας κατά τις οποίες όλα αναθεωρούνται. Οι μεταρρυθμιστές και ειρηνικοί επαναστάτες είναι ευλογημένοι. Οι χαλαστήδες και οι ξεθεμελιωτές είναι τα χωρίς μοίρα παιδιά της οργής. Σε όλα τότε προσδίδεται ένας νέος ρυθμός λειτουργίας πιο αποτελεσματικός και πιο ωφέλιμος για το κοινωνικό σύνολο. Ένας ρυθμός θέλησης για ζωή. Μια τέτοια στιγμή ζούμε σήμερα. Ας γρηγορούμε όλοι ώστε να διαγνώσουμε και να πράξουμε το σωστό.

Η ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Τα αίτια της κρίσης

Ο Τζων Μείναρντ Κέϋνς (1883-1946) λέει κάπου στο κλασσικό έργο του «Η γενική θεωρία της απασχόλησης, του τόκου και του χρήματος», «αν χρωστάς στην τράπεζα 100 λίρες, έχεις πρόβλημα· αν χρωστάς 100.000 λίρες, η τράπεζα έχει πρόβλημα». Σ' αυτή τη ρήση απεικονίζεται η σημερινή οικονομική κρίση ως προς την τραπεζική – χρηματοπιστωτική διάστασή της που καταλήγει σε κρίση ρευστότητας. Σ' αυτό το ευφυολόγημα εξ άλλου, κρύβεται η αναγνώριση της αρχής της Πυθαγόρειας ισορροπίας με τις άπειρες εφαρμογές της. Στην περίπτωση της Κεϋνσιανής ρήσης, τονίζεται η σημασία του σημείου ισορροπίας στις τραπεζικές συναλλαγές. Οι τράπεζες επί σειράν ετών εδάνειζαν αφειδώς. Οι πολίτες σ' όλον τον αναπτυγμένο κόσμο εξεπαιδεύοντο ή καλύτερα «εξελογιάζοντο» στο πώς να δανείζονται. Η μία πιστωτική κάρτα διεδέχετο την άλλη. Η μία τράπεζα ανελάμβανε τις επισφάλειες της άλλης. Ή ίδρυαν θνησιγενείς θυγατρικές στις οποίες φόρτωναν τις επισφάλειές τους. Κανείς από τους πολιτικούς ή από τους αμφιβόλου δικαιοκρισίας ελεγκτικούς μηχανισμούς δεν έλεγε ή δεν έκανε κάτι για να φρενάρει τους

τραπεζίτες και να επισημάνει τους κινδύνους στους πολίτες που έσπευδαν να εκμεταλλευθούν τις προσφορές. Εθελοντές όμηροι, οι «καρτόπληκτοι», υποθήκευαν το μέλλον τους και υπονόμευαν ακούσια έστω τις τραπεζικές συναλλαγές. Η δίνη οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια στον «άπληστο πίθο», δηλαδή στον ακόρεστο πίθο, στο πιθάρι χωρίς πυθμένα, στην κατάρρευση μ' ένα λόγο.

Τί συνέβη στην Αμερική;

Στην Αμερική, για παράδειγμα, κατά την τελευταία πενταετία πριν από το 2008, η πιστωτική επέκταση, η έξαρση στα στεγαστικά δάνεια υπήρξε θεαματική και κατάδηλη. Αυτό που δεν φάνηκε, που δεν ήταν φανερό, ενώ ήταν γνωστό σε όλα τα «γκισέ» και σε όλα τα dealing rooms όλων των τραπεζών ήταν οι επισφάλειες. Σε παλιά σπίτια αξίας 100 χιλ. δολαρίων στην Ανατολική και στην Δυτική ακτή των Η.Π.Α. φόρτωναν πονηροί ή αφελείς δανειολήπτες (κατά βάση οι πρώτοι) υποθήκες πενταπλάσιας ή και δεκαπλάσιας αξίας. Οι πονηροί δανειολήπτες αφού έπαιρναν το δάνειο εγκατέλειπαν το σπίτι στην Τράπεζα. Τα golden boys των τραπεζών είχαν κάνει το θαύμα τους, παραλείποντας να ελέγξουν τις επισφάλειες και μετατρέποντας τον τζίρο που έκαναν σε πυριτιδαποθήκη πάνω στην οποία εθεμελίωναν φαινομενικά (γιατί στην πραγματικότητα το τίνιζαν στον αέρα) όλο το σύστημα. Ένα

σύστημα αμοιβών, μισθών και bonus προς ίδιον όφελος με την αύξηση των αφερέγγυων πελατών και του τζίρου. Οι τράπεζες εδανείζοντο και ασφαλιζοντο με την σειρά τους από άλλους επενδυτικούς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, που και εκείνοι δεν εσέβοντο τον κανόνα της ισορροπίας μεταξύ δανειστού -ασφαλιζοντος και δανειζομένου - ασφαλιζομένων. Τα διευθυντικά στελέχη (αυτά είναι τα λεγόμενα golden boys)και στα ανώτερα επίπεδα τραπεζικών ασφαλειών και αντασφαλειών είχαν την ίδια νοοτροπία : Ο τζίρος ήταν το σχεδόν απόλυτο κριτήριο για την βελτίωση της δικής τους θέσης (οικονομικής, διευθυντικής, κοινωνικής).Έτσι «υποδομήθηκε» η χρηματοπιστωτική κρίση στην Αμερική. Όπως με τα αξιόγραφα των real estate της Φλώριδα, τότε, στο μεγάλο «Κραχ» του 1929.

Η ανισόρροπη ανάπτυξη.

Ο ατομισμός, το ψέμα και η ιδιοτέλεια, μαζί με την απληστία των ραντιέρηδων, έφθειραν ή καλύτερα διέφθειραν όλο το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η απομάκρυνση από την παραγωγή και η ικανοποίηση μη πραγματικών αλλά επίπλαστων αναγκών που εξυπηρετούσαν με την σειρά τους μια πλασματική παραγωγή και στη συνέχεια μια εξακολουθητικά πλασματική ζήτηση, δεν διαμόρφωσε συνθήκες ενός μόνον φαύλου κύκλου, αλλά μιας ατέρμονος σειράς

φαύλων κύκλων που περιδινούνται και οδηγούν αρχικά σε υπερθέρμανση και στη συνέχεια σε στασιμότητα και ύφεση, και πάντως στη μεγαλύτερη κρίση που γνώρισαν οι μεταπολεμικές οικονομίες. Δεν είναι μόνον η κρίση ρευστότητας. Αυτή είναι η επιφανειακή διάσταση του προβλήματος. Ούτε καν η κρίση της επιβραδυνόμενης ανάπτυξης. Γιατί αν η ανάπτυξη εξακολουθήσει να είναι ανάπτυξη άυλων τίτλων και όχι ανάπτυξη της πραγματικής οικονομίας, τότε η κρίση και θα διαιωνίζεται και θα βαθαίνει. Η μείωση των επιτοκίων και η ενθάρρυνση της οικονομίας της κατανάλωσης και των άυλων τίτλων δεν είναι ούτε καν ασπιρίνη μακροοικονομικά. Αν κάποιοι σκέπτονται την σωτηρία (δυστυχώς με χρήματα των φορολογουμένων πολιτών) των τραπεζών και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων ως αυτοσκοπό είναι εκτός ορθολογικής εκτίμησης του προβλήματος. Το σκεπτικό τους τότε είναι προϊόν στενοκεφαλιάς και προκατάληψης. Στερείται ευελιξίας και αναζήτησης των πραγματικών αιτίων της κρίσης. Δηλαδή, «έτσι μάθαμε, έτσι κάνουμε», όπως υπαγορεύουν η τραπεζική γραφειοκρατία και οι διευθυντές των κρατικών λογιστηρίων απανταχού της Γης.

Όμως εδώ έχουμε κρίση. Τα μέτρα ρουτίνας δεν αρκούν. Όσοι σκέπτονται έτσι και θεωρούν ότι όλοι οι Ισλανδοί (από φτωχοί ψαράδες) ή οι Λουξεμβούργιοι μπορούν να παίζουν στα χρηματιστήρια του κόσμου και να κερδίζουν διαρκώς χωρίς να παράγουν, είναι τουλάχιστον αφελείς. Είναι σαν να αποδέχονται πως όσοι παίζουν στα καζίνο του πλανήτη, στα

«*FAME STORIES*» και τα «*SURVIVORS*» και τα διάφορα «*DREAM SHOWS*» μπορούν να κάνουν όλοι, μα όλοι, την τύχη τους. Όμως η ζωή και η διεθνής οικονομία δεν είναι τηλεπαιχνίδι ούτε εικονική πραγματικότητα. Οι μύθοι και οι ψευδαισθήσεις φθάνουν στο τέλος τους. Η ζωή με τα σκληρά *realia* της τιμωρεί τους φαντασιόπληκτους. Αυτή είναι η ουσία της κρίσης. Μια σειρά από ερωτήματα ορίζουν το αιτιώδες περιεχόμενό της.

Τα αμείλικτα ερωτήματα.

Πού είναι σε παγκόσμια κλίμακα η σχέση και το σημείο ισορροπίας παραγωγής προς κατανάλωση; Πού είναι, σε εθνικό επίπεδο, η σχέση εγχώριας παραγωγής προς εγχώρια κατανάλωση; Πού είναι η σχέση αναλογίας παραγωγής τροφίμων και επισιτιστικών αγαθών προς την παγκόσμια ζήτηση τροφίμων; (Κάποτε πρόσφατα - ας λεχθεί εν παρενθέσει - παρατηρήθηκε μείωση της παραγωγής δημητριακών γιατί ωφέλιμες γαίες στη Βόρεια και Νότια Αμερική είχαν διατεθεί για βιοκαύσιμα. Τώρα, 2010, θα έχουμε μείωση σιτηρών λόγω των καταστροφικών πυρκαγιών στη Ρωσία). Πού είναι στον διεθνή καταμερισμό εργασίας, έργου και υπηρεσιών τα καινούργια σημεία ισορροπίας; Γιατί αφήνει ο αναπτυσσόμενος κόσμος τους πληθυσμούς της Αφρικής να πεθαίνουν από την πείνα; Ποιοι άφησαν την επέκταση της οικονομίας των υπηρεσιών και του

σταδίου της οικονομίας μετά τις υπηρεσίες ακόμη (post services stage of economy) να γίνει τόσο αχαλίνωτη και άναρχη; Ποιό εκπαιδευτικό σύστημα απεφάσισε σε εθνικό επίπεδο την «παραγωγή» χιλιάδων πτυχιούχων του επιστημονικού πεδίου της διοίκησης επιχειρήσεων χωρίς να διαθέτει ο τόπος παρά μερικές δεκάδες επιχειρήσεις; Γιατί εθεωρήθη ως «ειδικότητα» πνευματικής ή σωματικής αναπηρίας η χειρωνακτική εργασία; Ποιος ακύρωσε σνομπίστικα και κάπως φασιστοειδώς την πανάρχαια Ησιόδεια ρήση και λαϊκή παροιμία «η δουλειά δεν είναι ντροπή» («*έργον δ' ουδέν όνειδος*»); Γιατί, τέλος, και με ποιο δικαίωμα η πολιτική υποκλίθηκε τόσο δουλοπρεπώς μπροστά στους τραπεζίτες; Προς τί μιά τέτοια παραίτηση και αυτοαναίρεση; Αυτά είναι μερικά από τα καταγγελτικά ερωτήματα, οι απαντήσεις στα οποία μπορούν να ερμηνεύσουν την παρούσα κρίση. Και να οδηγήσουν σε δρόμους νέους, σε τρόπους νέων ισορροπιών, σε λύση και διέξοδο. Η παγκόσμια οικονομική κρίση που περνάμε από την άλλη ίσως είναι μια επώδυνη προειδοποίηση για να σταματήσει ο κατήφορος, να συνειδητοποιήσουμε το πρόβλημα και να φερθούμε με εντιμότητα προς τους ίδιους τους εαυτούς μας. Να μετατρέψουμε την κρίση σε ευκαιρία. Μπορούμε να προλάβουμε. Φτάνει να έχουμε τη γενναιότητα και τη δύναμη να κοιτάξουμε το δράκο κατάματα.

Η αλαζονεία της δυνάμεως.

Οι «γιάπηδες» των τελευταίων δύο δεκαετιών (με κρίσιμο ορόσημο την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού το 1989-90) απεδέχοντο τα δόγματα που εκήρυτταν οι αρχιερείς του «καπιταλισμού των καζίνο» και των άϋλων τίτλων, που μιλούσαν για οικονομία της αγοράς άνευ ορίων και άνευ όρων που θα οδηγούσε στην παγκοσμιοποίηση και σχεδόν στην κατάργηση του έθνους-κράτους. Ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων των Η.Π.Α. στη δεκαετία του '90 Νιούτ Γκίνγκριτς (από τα γεράκια της Αμερικανικής πολιτικής σκηνής) έλεγε: *«Μόνον η Αμερική μπορεί να ηγηθεί του κόσμου. Η Αμερική παραμένει ο μόνος επί της υδρογείου παγκόσμιος πολιτισμός στην Ιστορία του ανθρωπίνου γένους. Χωρίς έναν σφριγηλό αμερικανικό πολιτισμό, ο βαρβαρισμός, η βία και η δικτατορία θα αυξάνουν σε όλον τον πλανήτη»*. Εγώ ο ταπεινός και ο απειροελάχιστος Έλληνας πολίτης και πολιτικός, με τα δικά μου παλιά και κλασικά κριτήρια, τον αντέκρουα στην Διακήρυξή μου το 1997, όταν έθετα υποψηφιότητα για Πρόεδρος της Ν.Δ., σημειώνοντας: *«Αυτά τα λόγια του Γκίνγκριτς ηχούν σαν κρωγμοί παγωνιού, όσο υπάρχει και είναι καταγεγραμμένη η ιστορική παρουσία και συμβολή της Ελλάδος στον παγκόσμιο πολιτισμό»*. Στην ίδια λογική, ένας άλλος αρχιερέας του Αμερικανικού καπιταλισμού, ο Λέστερ Θάρου, γράφει με περισσή αναίδεια και οίηση: *«Το μέλλον έχει αφεθεί*

στην αγορά. Και ό,τι ήθελε προκύψει». Και εγώ αντέλεγα, «Και όποιοι πάρει ο χάρος, δηλαδή. Όχι, αυτή η ρώσικη ρουλέτα στο κεφάλι λαών και εθνών δεν έχει παιχθεί ποτέ στην Ιστορία της ανθρωπότητας. Δεν πρέπει ούτε σήμερα να επιτρέψουμε να παιχθεί. Η αντίσταση σ' αυτό το πνεύμα του άκρατου μαρκετινισμού επιβάλλεται και για τον πρόσθετο λόγο ότι και αυτό το «φετίχ» της αγοράς συστηματικά νοθεύεται από τους δυνατούς ή από τον μόνο υπερδυνατό». Αυτά ήδη από το 1997. Ωστόσο, τα όσα συμβαίνουν σήμερα δεν είναι κρίση του νεοφιλελευθερισμού. Είναι κρίση νομοτελειακή του νοθευμένου καπιταλισμού. Του αδειοδοτικού καπιταλισμού και της δανειοβίωτης οικονομίας. Της παρητημένης πολιτικής έναντι της χρηματιστικής οικονομίας, της πλασματικής ζήτησης και της καθ' υποβολήν ανάγκης. Του καπιταλισμού της τρυφής και της χλιδής, που ομολογείται από τους χρόνους του Σόλωνα και του Λυκούργου ως προστάδιο της παρακμής. Αλήθεια, τι απέγιναν τα λεφτά που λείπουν από την Wall Street και από τα χρηματιστήρια όλου του κόσμου; Δεν βλέπω να αναζητούνται. Δεν άκουσα συλλαβή για τιμωρία εκείνων που διέπραξαν την λεηλασία. Και η αιδήμων επιβολή κάποιων προστίμων σε κάποιες υπαίτιες τράπεζες δεν είναι τίποτ' άλλο παρά ομολογία ενοχής κυρίως για τη μη ύπαρξη μηχανισμού προληπτικών ελέγχων. Δεν πρόκειται για οικονομική νομοτέλεια. Μη μας πουν. Πρόκειται για colpo grosso μεγάλης κλίμακας, μεγατόνων.

Η πρώτη προσέγγιση.

Σήμερα βλέπουμε πως όλοι (G7, G20, Παγκόσμια Τράπεζα Δ.Ν.Τ., Ευρωζώνη) κινούνται -και σωστά- στον μονόδρομο της σωτηρίας των τραπεζών και της φειδωλής έστω συντήρησης της ζήτησης μέσω μιας περιοριστικής έστω ρευστότητας εκ δανείων. Όμως δεν θα τους εμιμείτο ούτε ένας σώφρων νοικοκύρης εάν έμεναν μόνον σ' αυτά. Εκείνος θα επεξέτεινε την «πολιτική» του στον καθοριστικό περιορισμό των δαπανών διαδοχικά, πρώτα της σπατάλης, ύστερα των περιττών ή των πολυτελών δαπανών και θα περιόριζε για κάποιο χρονικό διάστημα την ζήτηση στις απόλυτα απαραίτητες δαπάνες. Αυτή τη φυσιολογική αντίδραση-συμπεριφορά δεν την βλέπω. Πρέπει πάντως άμεσα να ακολουθήσει. Γιατί αλλιώς, θα αποβούν «δώρον άδωρον» όλα τα πρώτα μέτρα έκτακτης ανάγκης. Επιχειρείται ο τετραγωνισμός του κύκλου με την σωτηρία των τραπεζών, δηλαδή μια λύση ατελέσφορη αν αυτές συνεχίζουν να δανείζουν μπαταχτοσήδες σαν τους παλιούς υπερχρεωμένους οφειλέτες ή και νέους αφερέγγυους δανειολήπτες. Ενώ, αντιθέτως, οι καταθέσεις έστω και αν σώζονται δεν λαμβάνουν τόκο. Σαν λεόντεια σύμβαση μου φαίνεται όλο το πρόγραμμα. Κάποια αναθεώρηση θα έπρεπε να γίνει. Μια αναζήτηση ενός άλλου οικονομικο-πολιτικού ορθού. Την ίδια στιγμή, βλέπω τον σπάταλο σοσιαλισμό, αδιόρθωτο και αμετανόητο όπως πάντα, να επιχειρεί να έρθει

στο προσκήνιο από την πίσω πόρτα. Θυμίζω πως το 1930 ο Ελευθέριος Βενιζέλος, μαχόμενος να αντιμετωπίσει και το «Κραχ» του 1929, απέκρουε σοφά και διορατικά την επιδοματική κοινωνική πολιτική που του εισηγούντο, λέγοντας ότι τα μέτρα (επιδόματα υπέρ των ανέργων και απόρων των πόλεων) *«θα αδειάσουν την ύπαιθρον, θα εκκενώσουν τους αγρούς και θα προκαλέσουν όλους εκείνους οι οποίοι δεν έχουν διάθεσιν να εργασθούν εις τας πόλεις, ώστε να εργασθούν δια το επίδομα»*. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, όμως, δεν ήταν δημαγωγός και κατ' ακολουθίαν ψηφοθήρας μέσω επιδομάτων. Ήταν πραγματικός εθνικός ηγέτης και ταγός του λαού. Οδηγούσε τον λαό. Δεν ήγετο και εφέρετο από αυτόν και ακόμη χειρότερα από τις συντεχνίες και τις ποικίλες ομάδες πίεσεως. Παρά ταύτα δεν μπόρεσε να αποφύγει την πτώχευση του '32.

Τί δέον γενέσθαι;

Η λύση στο σημερινό αδιέξοδο είναι μία: Επιστροφή στην πραγματική οικονομία. Που δεν είναι άλλη από την παραγωγική οικονομία και τον περιορισμό της χρηματιστικής. Ή αλλιώς, όταν η ζήτηση αντιστοιχεί προς υπαρκτές και πραγματικές δηλαδή όχι πλασματικές ανάγκες. Στο πεδίο της απασχόλησης, να εξισορροπηθεί η σχέση προσφοράς (εργασίας-υπηρεσιών) προς μισθό και αμοιβή. Η υπερθέρμανση της οικονομίας μέσω του υπερκαταναλωτισμού και της διευρύνσεως των άυλων

τίτλων «έκαψε τη μηχανή». Πρέπει να κρυώσει. Απλά τα πράγματα. Να ξανάρθουν στην ζωή μας τα παλιά (τα «ξεπερασμένα» κατά τους κακοποιούς του λευκού κολάρου, τους λεγόμενους *white collar criminals*) κριτήρια της λιτότητας, της εργατικότητας, της πειθαρχίας και να σβησθούν τα καινούργια και τα μοντέρνα, όπως εκείνα της ελάσσοнос προσπάθειας, της μέγιστης ραστώνης και της «χλιδανεργίας», που διαβρώνουν κοινωνία, οικονομία, πολιτική και ηθική, και που μετατρέπουν τους πολίτες σε περιφερόμενους διεκδικητές, σε επαίτες ή σε άρπαγες και πειρατές πάνω στο δικό τους πλοίο.

Για την ανάγκη της ιστορικής αιτιότητας των οικονομικών θεσμών πρέπει να μην ξεχνάμε πως τη γένεση των χρηματιστηρίων (και σημειώνουμε για την ιστορία πως στην Ελλάδα το πρώτο χρηματιστήριο, «μετοχοπρατήριο» όπως ελέγετο τότε, ελειτούργησε γύρω στα 1870 ανεπισήμως πάνω από το καφενείο «*Η Ωραία Ελλάς*» που ευρίσκετο στη διασταύρωση των οδών Ερμού και Αιόλου) υπαγόρευσε στην αρχή η ανάγκη να απαλλαγεί η βιομηχανία από τα νύχια του τραπεζίτη. Απευθύνθηκε τότε η βιομηχανία στον πολίτη-μικροεπενδυτή. Εκείνος έβαλε τα λεφτά του, συνήθως το περίσσευμα του εισοδήματός του, και έγινε μέτοχος, συμμέτοχος στα κέρδη και στις ζημιές της εταιρείας. Αυτή είναι η γένεση της εταιρικής ή μετοχικής οικονομίας. Όμως ο τραπεζίτης μπήκε ξανά στο παιχνίδι αναζητώντας μετρητά ως επενδυτής και δελεάζοντας εκείνους τους παίχτες που θα

πόνταραν στο υψηλό μέρισμα των μετοχών, εγγραφόμενος και αυτός στον πίνακα των εισηγμένων. Η πρώτη νόθευση του παιχνιδιού. Ακολούθησαν και πολλές άλλες. Αποσυνδέθηκε το χρηματιστήριο από την παραγωγική διαδικασία και την συνακόλουθη ανάπτυξη και έγινε «τζόγος». Και καζίνο. Με την κρίσιμη διαφορά ότι εδώ χάνει και το καζίνο, όχι μόνον οι παίκτες.

Και τώρα τι κάνουμε; Η λύση δεν είναι, δεν μπορεί να είναι άλλη παρά ο εξορθολογισμός της οικονομίας. Ψυχραιμία και όχι σκέψεις και κινήσεις πανικού. Μια λελογισμένη και ελεγχόμενη συντήρηση και μείωση της ζήτησης και κατ' επέκτασιν της δανειοληψίας αποτελεί κάθαρση και εξυγίανση. Δεν είναι ύφεση. Η άκριτη επιμήκυνση της «υπερθέρμανσης» της οικονομίας με εκβιαστική ρευστότητα των τραπεζών και με εμμονή στην υπερκατανάλωση και στην πλασματική ζήτηση οδηγεί μακροπρόθεσμα σε θανάσιμο κραχ και σε βαθειά ύφεση. Ας το καταλάβουν αυτό οι τραπεζίτες και οι οικονομολόγοι. Και ας εκτιμήσουν υπεύθυνα και σωστά την έγκαιρη προειδοποίηση της τωρινής χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Σε κάθε περίπτωση, οι ευθύνες των πολιτικών είναι τεράστιες. Ας τις αναλάβουν. Πριν είναι αργά. Αν δεν επιβληθεί η πολιτική επί της οικονομίας, τότε δεν έχει λόγον υπάρξεως. Και αν η πολιτική έχει επιλέξει ρόλο διεκπεραιωτή αποφάσεων των οικονομικών μεγιστάνων, σε πλανητικό επίπεδο, τότε αυτό θα είναι οικτρά παρασπονδία και θανάσιμη παραβίαση της δημοκρατικής αρχής που ορίζει ότι η πολιτική θέτει τους

κανόνες για το λαό αντλώντας τη νομιμοποίησή της από το λαό. Εκσυγχρονισμό στη δουλεία και παραλλαγές σε νεοφεουδαλισμούς δεν χρειάζεται η ανθρωπότητα. Τα δοκίμασε αυτά τα πειράματα και τα απέρριψε αμετακλήτως.

Δεν χρειάζεται ο άνθρωπος νέους πειραματισμούς έναντι οιοδήποτε αντιτίμου. Γι' αυτό απορρίπτουμε και εμείς το slogan «*it's economy, stupid*» που έλεγαν οι γιάπηδες του Κλίντον, και υιοθετούμε το τίμιο, αληθινό, επίκαιρο, επιτακτικό και σωστικό σύνθημα «*it's politics, gentlemen*»!

ΠΩΣ ΞΕΠΕΡΝΑΜΕ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Δύο είναι οι κλασματικές εξισώσεις που ορίζουν τη μοίρα μας, τη μοίρα της Ελλάδας πάντοτε και εμφαντικά σήμερα. Η μία είναι η σχέση της εγχώριας παραγωγής προς την εγχώρια κατανάλωση. Και η άλλη, η σχέση του Δημόσιου Χρέους προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Όσο αυτές οι σχέσεις δεν εξορθολογίζονται σε ανεκτό ή και βέλτιστο, όπως θα ήταν ευκαταίο, βαθμό, τόσο η κατάσταση θα επιδεινώνεται. Στην πρώτη περίπτωση ο αριθμητής πρέπει να είναι μεγαλύτερος ή ίσος προς τον παρονομαστή. Δυστυχώς η πικρή αλήθεια τα τελευταία 10 χρόνια δείχνει τον παρονομαστή (κατανάλωση) να είναι συντριπτικά μεγαλύτερος από τον αριθμητή (παραγωγή). Στην άλλη περίπτωση, ο αριθμητής του χρέους πρέπει να είναι μικρότερος από τον παρονομαστή του ΑΕΠ. Πάλι δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια το άνοιγμα υπέρ του αριθμητή όλο και διευρύνεται. Αν δεν μειωθεί το χρέος και αν δεν αυξηθεί το ΑΕΠ, δεν υπάρχει ελπίς. Και να συγκρατηθεί το χρέος, χωρίς να έχει αυξηθεί ή και λόγω ύφεσης να έχει μειωθεί το ΑΕΠ (όπως προβλέπεται) πάλι η μάχη θα έχει χαθεί. Αυτή η εισαγωγική παρατήρηση θα μπορούσε να ήταν και το συμπέρασμα όσων και όποιων σκέψεων και συλλογισμών και προτάσεων θα εκθέσουμε στη συνέχεια.

Η εξάρτηση και πώς εξυφάίνεται

Η χώρα μας είναι πολλαπλώς εξαρτημένη. Από τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και μετά η εξάρτηση βαθαίνει. Πολλοί, οι περισσότεροι αναλυτές και πολιτικοί της πράξης, έδιναν έμφαση και επεδείκνυαν τη μέγιστη ευαισθησία τους στην πολιτική εξάρτηση την οποία, ρητορικά έστω, πάντα και μετά μανίας εξόρκιζαν. Είχε διαγνωσθεί από τους χρόνους του απελευθερωτικού αγώνα του 1821 η σχέση του μηδενικού αθροίσματος μεταξύ της εξάρτησης προς τις μεγάλες και προστάτιδες δυνάμεις και της εθνικής ανεξαρτησίας. Δηλαδή, όσο εμεγάλωνε και ενετεινέτο η εξάρτηση προς τις προστάτιδες δυνάμεις, τόσο αδυνατίζε η εθνική ανεξαρτησία. Και αντιστρόφως. Το αντίστροφο, πάντως, δεν το είδαμε πολλές φορές στη διαδρομή της ιστορίας. Να θυμηθούμε από τα σχετικώς πρόσφατα γεγονότα πως ο Κων/νος Καραμανλής στο επίμονο υπέρ της ΕΟΚ τότε, στη δεκαετία του '70, κήρυγμά του τόνιζε με έμφαση πως το μεγαλύτερο μεταξύ των άλλων πλεονέκτημα εκείνης της μεγάλης απόφασης ήταν το γεγονός ότι η ισότιμη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ θα απελευθέρωνε τη χώρα από τις προστάτιδες δυνάμεις και τις κηδεμονίες τους.

Ο νέος Ευρωπαϊκός «προστατευτισμός»

Τελικά φαίνεται πως η «ιστορία» της ένταξης απεδείχθη πως ήταν μάλλον ένας «Δούρειος Ίππος» για την άλωση της εθνικής μας ανεξαρτησίας και την καθιέρωση ενός άλλου ιδιότυπου και σύγχρονου προστατευτισμού, παρά ένα οικονομικό περιβάλλον ισότιμης συμβίωσης. Η εκδοχή της ισότιμης συμμετοχής στην ΕΟΚ – ΕΕ είχε αδυνατίσει μάλιστα αφ' ότου εξέλιπε και ο βασικός πολιτικός λόγος υπάρξεώς της, ως Δυτικής δημοκρατικής Ένωσης, κατ' αντιδιαστολήν προς την «Ένωση» των λαϊκών Δημοκρατικών δορυφόρων της Σοβιετικής Ένωσης. Η διάλυση του αντιπάλου δέους το 1989 – 90 εδημιούργησε νέες πραγματικότητες. Ελάχιστοι, πάντως, είχαν διακρίνει ή καλύτερα, είχαν διακρίνει και είχαν ομολογήσει δημόσια τις αδυσώπητες συνέπειες και επιπτώσεις της οικονομικής εξάρτησης. Οι εθελοντές αφελείς ή απλά οι ρομαντικοί εξωραΐζαν τα πράγματα μιλώντας για «αλληλεξάρτηση». Η σχέση ισχύος όμως απέκλειε την εφαρμογή του όρου. Ο αδύνατος, ο μικρός ή ο ελάχιστος δεν τελεί, δεν μπορεί ποτέ να τελεί σε σχέση αλληλεξάρτησης, αλλά σε σχέση υποτέλειας, προς τον μεγάλο, τον δυνατό, τον πανίσχυρο. Ό,τι συμβαίνει στους ανθρώπους συμβαίνει και στα κράτη.

Στους αποδεχόμενους σιωπηρά ή και ρητά τη συντελούμενη βαθμηδόν οικονομική εξάρτηση δεν πρέπει να αποδοθεί δόλος. Γιατί η εξάρτηση διεισδύει υποδορίως, σχεδόν

«ανεπαισθήτως», που λέει ο Καβάφης στα «Τείχη» του. Μοιάζει σαν μια διαδικασία μακράς αποπλάνησης ή εξαπάτησης, σαν την ανταλλαγή του χρυσού με γυαλιστερές χάντρες και καθρεφτάκια που έκαναν οι ιθαγενείς της Αμερικανικής ηπείρου προς τους Ισπανούς κονκισταδόρες. Έτσι συνέβη και στην πατρίδα μας τα τελευταία τριάντα χρόνια, που συμπίπτουν με τα χρόνια της Ευρωπαϊκής εταιρικής ζωής της.

Οι σταθμοί της εξάρτησης

Θυμίζω τους πιο χαρακτηριστικούς σταθμούς της διαδικασίας με την οποία εξυφάνθηκε η οικονομική εξάρτηση: α) Τις «χωματερές» της δεκαετίας του '80, όπου οι παραγωγοί αγρότες με μια κουτοπόνηρη διάθεση και κοντόφθαλμη εκτίμηση του συμφέροντός τους έθαβαν τη σοδειά τους αμειβόμενοι προς τούτο από τις Βρυξέλλες. Αυτό ως πρώιμο αυτοκαταστροφικό φαινόμενο να συνδυασθεί με την κατασπατάληση των Ευρωπαϊκών κονδυλίων καθ' όλη την τριακονταετία. β) Την αποβιομηχάνιση της Ελλάδας την ίδια εποχή, με τις επαναστατικές ασκήσεις, των μαξιμαλιστών συνδικαλιστών και των κομματικών στρατών στους χώρους εργασίας. γ) Την υπερκατανάλωση, με δύο μοχλούς πραγμάτωσης, τη βίαιη εισβολή των υπεραγορών και πολυκαταστημάτων και τα αλόγιστα καταναλωτικά δάνεια. δ) Τη μετανάστευση βιομηχανικών, βιοτεχνικών κυρίως ή και

εμπορικών δευτερευόντως επιχειρήσεων λόγω φθηνού εργατικού ή λειτουργικού κόστους στους τόπους μετακόμισης, κατά προτίμηση στις χώρες των Βαλκανίων που από τη στιγμή που έσπασαν τις αλυσίδες του υπαρκτού σοσιαλισμού το 1989-1990 διψούσαν για ελευθερία, για αγορές και... coca cola. ε) Την απερέμωση της υπαίθρου με την άρνηση και εγκατάλειψη της πρωτογενούς παραγωγής, γεωργίας και κτηνοτροφίας και στ) Την «ιδεολογική» σχεδόν απόρριψη κάθε είδους χειρωνακτικής εργασίας και την μονοδιάστατη σχεδόν δογματική επιλογή των σπουδών στα ΑΕΙ και ΤΕΙ, προκειμένου να καταλήξουν σε μια θέση στη δημοσιοϋπαλληλία.

Το δέλεαρ για το «ξελόγιασμα»

Σε όλες τις περιπτώσεις η Κίρκη του πολιτικού λαϊκισμού προέβαλλε κάποιο δέλεαρ, όπως π.χ. την εφόρμηση στο Χρηματιστήριο το 1999-2000 προκειμένου να κάνουν την τύχη τους όλοι, πλούσιοι και φτωχοί, δέλεαρ με το οποίο εκμαύλιζε για την αυτοκαταστροφή τους «συντρόφους του Οδυσσέα», τους σύγχρονους Έλληνες πολίτες, οι οποίοι είχαν μετεξελιχθεί σε τζογαδόρους ολκής, σε χρυσοθήρες της Αμερικής του 1849 και παράλληλα σε πρωταθλητές της κατανάλωσης. Στο μεταξύ, και για τριάντα χρόνια, η Ελληνική πολιτεία, παρακολουθούσε αδιάφορη και απαθής τη διαδικασία του

«ξελογιάσματος» προς την υπερκατανάλωση, αν δεν την επέσπευδε η ίδια.

Μέχρις ότου έφθασε η ώρα της αλήθειας, το 2009 - 10. Οι δανειστές της δανειοβίωτης οικονομίας σταμάτησαν μάλλον ξαφνικά τον αλόγιστο δανεισμό επικαλούμενοι, στ' αλήθεια ή προσχηματικά κανείς δεν ξέρει, λόγους ρευστότητας. Την ίδια στιγμή που τα συναλλαγματικά αποθέματα σε παγκόσμια συσσώρευση είναι πρωτοφανή. Και ζήτησαν πίσω τα δανεικά. Κατά τρόπο ξαφνικό, βίαιο, πιεστικό, επίμονο και εκβιαστικό. Αυτή είναι η χρηματοπιστωτική κρίση που ζούμε σήμερα. Ναι, ορθώς έχει λεχθεί πως για μία ποικιλία λόγων η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-09 στα καθ' ημάς μετατράπηκε, για μία σειρά εσφαλμένων χειρισμών, σε κρίση δανεισμού το 2010. Και σε τελευταία ανάλυση σε εκτεταμένη θεσμική τοκογλυφία σε κρατικά επίπεδα.

Ο δανεισμός και τα δεσμά του

Στα νομικά υπάρχει ένα πανάρχαιο αξίωμα : *«Ο εξ οικείου πταίσματος ζημιούμενος, ου δοκεί ζημιούσθαι»*. *«Όποιος ζημιώθηκε με δική του ευθύνη, δεν πρέπει να αποζημιώνεται»*
Αυτό θα μπορούσε να ισχύσει και στην περίπτωση των δανειστών μας. Να μη ματαιοσκοπούμε όμως. Η ανισότητα των όρων δυνάμεως δεν επιτρέπει την εφαρμογή του. Δεν μπόρεσε κανείς να καταλάβει πώς και πότε, τόσο απροσδοκήτως και

αιφνιδίως ενεργοποιήθηκαν οι επί δεκαετία (όσο ο βίος στην ONE) και επί εικοσαετία (όσο απέχουμε από το Μάαστριχτ) ευρισκόμενοι εν υπνώσει όροι του συμφώνου σταθερότητας σχετικά με την υπέρβαση των ορίων του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημοσίου χρέους. Και γεννώνται εύλογα τα ερωτήματα: Γιατί δεν ήχησε προηγουμένως, πρόωρα και έγκαιρα και με κάποια άλλη σοβαρή προειδοποίηση ο κώδων κινδύνου ; Πώς από την χαλαρή εποπτεία και παρακολούθηση και την ύποπτη ανεκτικότητα επί των γνωστών και γενομένων παραβάσεων του συμφώνου σταθερότητας, παραβάσεις που τις ενεθάρρυναν μάλιστα παντοιοτρόπως οι τραπεζίτες του εξωτερικού, άμα και του εσωτερικού, φούσκωσε ξαφνικά το «τσουνάμι» της αυστηρότητας και της ανελαστικότητας ; Και κατά πόσο τέλος πάντων είναι σίγουροι για την ορθότητα της τόσο σφιχτής χρηματοπιστωτικής συνταγής οι προτείνοντες και επιβάλλοντες αυτήν;

Η ιστορία, προπαντός η νεώτερη, των δύο τελευταίων αιώνων, διδάσκει πώς οι τραπεζίτες ποτέ δεν έχασαν ούτε «σέντς». Δύο θεαματικά παραδείγματα: Πρώτο, οι μπολσεβίκοι του Λένιν, καταλαβόντες την εξουσία, εκτελέσαντες τον Τσάρο με την οικογένειά του, και γενόμενοι πανίσχυροι στο εσωτερικό, νόμισαν πως μπορούσαν να εφαρμόσουν τα επαναστατικά δόγματά τους και έναντι των τραπεζιτών – δανειστών της τσαρικής Ρωσίας, αρνούμενοι την καταβολή των υποχρεώσεών τους. Μετ' ολίγον αναγκάσθηκαν, υπεχρεώθηκαν και να αναγνωρίσουν τα τσαρικά δάνεια και να τα εξοφλήσουν μέχρι

ρουβλίου. Κάτι σημαίνει αυτό ως προς το ποιος είναι πιο δυνατός στην κλίμακα των κέντρων εξουσίας, και στο διηνεκές παιχνίδι εξουσίας. Ο τραπεζίτης ή ο επαναστάτης ;

Το δεύτερο παράδειγμα, ελληνικό αυτό, έχει να κάνει με τη χρηματοδότηση του κτηρίου της Βουλής. Τα πρώτα χρήματα, μετά τον καταναλωθέντα και μάλλον γλίσχρο αρχικό προϋπολογισμό του Ελληνικού κράτους για τον σκοπό της οικοδόμησης των ανακτόρων, τα έβαλε ο Λουδοβίκος της Βαυαρίας, ως δώρο ή χαριστικό δάνειο (αμφισβητούμενο αυτό) για το παλάτι του παιδιού του, του βασιλιά Όθωνα, το 1834. Ποσό 1.670.000 βαυαρικά φιορίνια. Μετά την παραίτηση του Λουδοβίκου από τον θρόνο της Βαυαρίας το 1848 για χάρη μιάς Ισπανίδας αρτίστας, της Λόλας Μοντέζ, και την διαδοχή του από τον γιό του Μαξιμιλιανό, ο νέος βασιλιάς ζητεί την εξόφληση του δανείου ή την επιστροφή των χρημάτων. Το Ελληνικό κράτος αντέτεινε ότι ήταν μάλλον ιδιωτική διαφορά ως δωρεά, μεταξύ Λουδοβίκου και του Όθωνα, παρά δημόσιο χρέος. Τα χρόνια κυλούν. Ο Όθων εκθρονίζεται, αναχωρεί στη Γερμανία και πεθαίνει εκεί το 1867. Στη συνέχεια γίνεται η ένωση της Γερμανίας υπό τον «σιδηρούν Καγκελάριον» Όττο Βίσμαρκ. Και ο τελευταίος στους χρόνους και στο πλαίσιο του Συνεδρίου του Βερολίνου (1878-1881) απαιτεί και αναγκάζει την Ελλάδα να πληρώσει το εκ δανείου χρέος της μέχρι τελευταίας «γκιλντέρας», προς τους κληρονόμους του Λουδοβίκου το 1883, ως προϋπόθεση για την παραχώρηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα. Όπερ και εγένετο. Ποιος μπορούσε να φαντασθεί

ότι το παλάτι του Όθωνα, το κτήριο της σημερινής Βουλής, συνδέεται εμπράγματα, πολιτικά και τραπεζικά με τον κάμπο της Θεσσαλίας!

Η εθνική οικονομική ανεξαρτησία σήμερα

Το ζήτημα όμως δεν είναι να αποδείξουμε το αυταπόδεικτο, ότι δηλαδή δεν χάνουν οι τραπεζίτες ποτέ. Το ζήτημα είναι να αναγνωρίσουμε την αξία και σημασία της εθνικής οικονομικής αυτάρκειας και ανεξαρτησίας. Της σχετικής, σχετικότατης έστω. Της διαμόρφωσης, δηλαδή, τέτοιων οικονομικών συνθηκών ώστε να απαλλαγεί η εθνική οικονομία κατά το δυνατό από το σφιχταγκάλιασμα μέχρι πνιγμού από τους τραπεζίτες. Μεθοδικά και με υπομονή που μπορεί να λάβει τον χαρακτήρα της «αποπλάνησης» όπως αναφέραμε ήδη, οι τραπεζίτες δελεάζουν και χτίζουν εξαρτήσεις. Στην κατάλληλη στιγμή του μέλλοντος ο εξαρτώμενος πλέον δανειολήπτης άτομο ή κράτος θα κληθεί να πληρώσει το τοκογλυφικό τίμημα. Και τότε θα είναι η στιγμή της αλήθειας, η ώρα κατά την οποία «η Ραχήλ κλαίουσα τα τέκνα αυτής» θα μαζεύει τα κομμάτια της. Είναι η ώρα που ζούμε σήμερα.

Στο μεγάλο «κράχ» του 1929 η Ελλάδα πέρασε σχεδόν «αβρόχοις ποσί» την παγκόσμια οικονομική κρίση. Και τούτο γιατί ο βαθμός εξάρτησης της εθνικής οικονομίας ήταν σχετικά μικρός. Το 80% των νοικοκυριών ήσαν οικονομικώς

ανεξάρτητα. Όχι πλούσια και ευημερούντα. Αλλά συνετηρούντο με την οικογενειακή παραγωγή. Ζούσαν με ό,τι παρήγε το έδαφος, τα κτήματά τους και με όποια νομή τους παρείχε το ποίμνιο των αιγοπροβάτων τους. Οι οικονομικές τους σχέσεις ήσαν «θεολογικά» τριμερείς. Είχαν να κάνουν με τα χέρια τους και τα αροτριούνται ζώα, με το έδαφος και τον καιρό και με τον Θεό που ρύθμιζε τα πάντα. Έτσι ήταν ο χαρακτήρας της παραδοσιακής αγροτικής οικονομίας. Σ' αυτές τις σχέσεις ο «ευεργέτης» τραπεζίτης δεν χωρούσε. Αντιθέτως, και τότε (το'29) η δημοσιονομία και η δημοσιούπαλληλία δέχθηκε τις επιπτώσεις της εξαρτημένης δανειοληπτικής οικονομίας στο βαθμό ώστε να λάβει χώρα μετ' ολίγον η χρεωκοπία του 1932.

Δεν εννοώ σε καμιά περίπτωση πώς πρέπει να γυρίσουμε πίσω στην εποχή της ανταλλακτικής οικονομίας. Επικαλέσθηκα το ιστορικό προηγούμενο της παλιάς και παραδοσιακής γεωργο-κτηνοτροφικής οικονομίας της αυτάρκειας, με το ελάχιστο οικονομικό-παραγωγικό πλεόνασμα που αυτή δημιουργούσε, για να δείξω την επικαιροποιημένη σημασία των δύο κλασματικών εξισώσεων (της σχέσης εγχώριας παραγωγής προς την εγχώρια κατανάλωση, από τη μιά, και της σχέσης του δημόσιου χρέους προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, από την άλλη) για τις οποίες μιλήσαμε προεισαγωγικά στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου.

Πραγματική Οικονομία έναντι της άυλης χρηματιστικής

Έχει τονισθεί επανειλημμένως πως οι βασικές αιτίες της παρούσας χρηματοπιστωτικής κρίσης που βιώνουμε σήμερα είναι κατά κύριο λόγο δύο : Πρώτη, η απομάκρυνση από τους όρους και ορισμούς της πραγματικής οικονομίας και η μετατόπιση της οικονομίας στο πεδίο του νομισματικού του ψηφιακού και του άυλου. Στο στάδιο της post-services economy όπως έχουμε ήδη σημειώσει. Γιγαντώθηκε καρκινικά ο τομέας των υπηρεσιών και κατέλαβε τον χώρο κάθε οικονομικής δράσης σε βάρος της πρωτογενούς και δευτερογενούς παραγωγής. Να μην ξεχνούμε πως πραγματική οικονομία είναι εκείνη η οικονομική συνθήκη – σχέση κατά την οποία η ζήτηση ανταποκρίνεται όσο γίνεται περισσότερο σε υπαρκτές ανάγκες. Όχι μόνο σε βασικές, αλλά και σε πολυτελείς ακόμη, υπό τον όρο όμως της κοινωνικής ωρίμανσης, παραδοχής και αναγνώρισης. Προβληματικές είναι οι ανάγκες οι καθ' υποβολήν. Όταν, δηλαδή, κάποιος επιτήδειος σε κάνουν να νομίζεις, να πιστεύεις συνήθως μέσω της μόδας και της πλύσης εγκεφάλου με τους διαφημιστικούς βομβαρδισμούς πως αν δεν ικανοποιήσεις αυτές τις υποβολιμαίες ανάγκες, του τελευταίου μοντέλου gadget, αυτοκινήτου ή αρώματος για παράδειγμα, θα είσαι εκτός μόδας, περιθωριακός, αποσυνάγωγος, δυστυχής μ' ένα λόγο. Αλλά και πάλι, μέσω των πλασματικών αναγκών και της αντίστοιχης ζήτησης, η ζημιά θα ήταν μικρή. Θα ήταν ένας

συντελεστής «υπερθέρμανσης», όπως λέγεται, της οικονομίας. Η μεγάλη ζημιά συνετελέσθη με την γιγάντωση, όπως εσημειώσαμε ήδη, του τομέα των υπηρεσιών. Και ακόμη χειρότερα, των νεοπαγών «υπηρεσιών» και των καινοφανών «προϊόντων», που αποτελούν εκφάνσεις της χρηματιστικής «παραγωγικής» διαδικασίας.

Η «θεολογία» του μονεταρισμού

Έτσι, μέσω του κεφαλαίου – χρήματος, του τραπεζιτισμού, του δανεισμού, του τόκου, των διαφόρων παραγώγων, των ασφαλειών κινδύνου και των αντασφαλειών καθώς και άπειρων μορφών εφαρμογής του δόγματος O.P.M. (other people's money) «άλλων ανθρώπων χρήμα» (κατ' αντιδιαστολήν προς τα παραδοσιακά «ίδια κεφάλαια»), οικοδομήθηκε η αυτοκρατορία του χρήματος, η θεολογία του μονεταρισμού και η ιδεολογία της δουλοκτητικής εξάρτησης ατόμων και κρατών από τους χρηματοπιστωτικούς οίκους και τα συστήματα υποστηρίξεώς τους, όπως είναι οι «μυστήριοι» οίκοι αξιολόγησης, που περιβεβλημένοι με μια απόλυτη αυθεντία και ισχύ αμφισβητούμενης νομιμοποίησης, υπαγορεύουν αποφάσεις με καταλυτικά δραματικές συνέπειες για οικονομίες κρατών και κοινωνιών. Είναι οι μάγοι των αγορών μόνον ή μήπως οι ρυθμιστές και απορρυθμιστές της παγκόσμιας ισορροπίας; Μήπως αυτά είχε προΐδει ο Λυκούργος στην

αρχαία Σπάρτη όταν έκοβε βαριά και ευμεγέθη σιδερένια ή χάλκινα νομίσματα για να περιορίσει την κυκλοφορία του χρήματος; Ή μήπως για τον ίδιο λόγο ο Χριστιανισμός 1500 χρόνια μετά κατεδίκασε την φιλαργυρία (Avaritia) και την απληστία, ως θανάσιμα αμαρτήματα; Ας λεχθεί εν παρενθέσει ότι ο Χριστιανισμός απηγόρευε τον τόκο. Η μεταρρύθμιση του Καλβίνου τον νομιμοποίησε.

Με την κυριαρχία του χρήματος και τη δεσπόζουσα θέση του επί των άλλων συντελεστών της παραγωγής (γής και εργασίας) χάθηκε εντελώς το μέτρο. Ο ήρωας του Σαίξπηρ στον «Έμπορο της Βενετίας», ο Σάϋλωκ, είναι πάντα επίκαιρος και σταθερά αμετανόητος. Και ζητά από τον δυστυχή Αντόνιο τον τόκο του, που δεν είναι στην περίπτωση αυτής της *contra mores* και γεμάτης από μίσος συμφωνίας τίποτ' άλλο παρά «μια λίβρα σάρκα από το σώμα του». Ήθελε να διαλέξει το σημείο της καρδιάς.

Το Μνημόνιο, η «τρόικα», οι συνέπειες.

Έτσι και σήμερα. Η «τρόικα» διαλέγει το σημείο της καρδιάς για την Ελλάδα: το φιλότιμό της. Αυτό φαίνεται πως θέλει να τσακίσει. Και αυτό γιατί οι όροι που επιβάλλονται δεν εξασφαλίζουν ολοσχερώς το κεφάλαιο και τους τόκους των δανειστών. Την «τιμή της ρευστότητας» πληρώνουμε. Αυτό, που όπως έλεγε ο γάλλος πολιτικός και οικονομολόγος της

θεωρίας του χρήματος Μπερτράντ Νογκαρό, δίνοντας τον ορισμό του τόκου τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, σε αντικατάσταση των παλαιότερων ορισμών που μιλούσαν για «εισόδημα του κεφαλαίου» και για «εκτίμηση της μελλοντικής νομισματικής υποτίμησης», επεκαλέσθησαν κατ' ουσίαν οι Ευρωπαίοι εταίροι μας, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το ΔΝΤ. Παρένθεση: Ποιος να πιστέψει μια κάποια εντελώς ρομαντική και μεταφυσικά ιστορική υπόθεση πως η Φρανκφούρτη ορίστηκε ως έδρα της Κεντρικής Τράπεζας της Ευρώπης, γιατί από εκεί ξεκίνησε ο γενάρχης των Ρότσιλντ, ο Μάϊερ Άνσελμος, με τους πέντε γιούς του, ως αρχιλογιστής και τραπεζίτης του Καγκελαρίου της Έσσης πριν από το 1800!

Δεν εξασφαλίζουν, κατά τα φαινόμενα, ούτε τους τόκους ούτε τα κεφάλαιά τους οι δανειστές. Γιατί κατά πάσα βεβαιότητα θα ενεργοποιηθεί η δεύτερη κλασματική εξίσωση της σχέσης του Δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ, στην οποία αναφερθήκαμε ήδη. Αυτό θα συμβεί σχεδόν νομοτελειακά με την αναγκαστική υποχώρηση της ζήτησης και την συνακόλουθη ύφεση, που θα προέλθει από την αυστηρή και ανελαστική πολιτική στην τήρηση του συμφώνου σταθερότητας, το οποίο μολονότι πρωτοθεσπίσθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, της τρίτης θεμελιώδους συνθήκης στην διαδικασία της Ευρωπαϊκής οικοδόμησης και της πρώτης και συστατικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ΟΝΕ (1991 – 1992), έμεινε εν υπνώσει, όπως προείπαμε, γύρω στα 10 χρόνια και ξαφνικά ενεργοποιήθηκε

στις αρχές του 2010 με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια, όσο και βία και σφοδρότητα.

Η Ελλάδα και οι «ομοιοπαθείς» εταίροι

Αλλά ήδη από το έτος 2000, χρονιά ένταξης της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ευρώπης (ΟΝΕ), η Ελλάδα θεωρήθηκε, «δημιουργικής λογιστικής» δικαιώματι, ότι πληρούσε τα κριτήρια του Μάαστριχτ. Σημειώνουμε, ο πληθωρισμός θα έπρεπε σύμφωνα με τις προβλέψεις του Μάαστριχτ να ήταν κάτω από 2.4%. Εμφανίστηκε ως 2%. Επρόκειτο περί θαύματος. Το επόμενο έτος έφθασε το 3,6%. Το θαύμα είχε χάσει την δύναμη του. Είχε ξεθυμάνει. Το δημοσιονομικό έλλειμμα έπρεπε να μην ξεπερνά το 3% του ΑΕΠ, πάντοτε σύμφωνα με το Μάαστριχτ. Κάποιο άλλο θαύμα έγινε πάλι και το έλλειμμα έπεσε στο 2%. Όμως, λίγο αργότερα η Eurostat το ξαναμετρούσε και το εύρισκε υπερδιπλάσιο, για την ακρίβεια 4,1%. Και αυτό το θαύμα είχε εξαντληθεί. Το δημόσιο χρέος, εξ άλλου, ορίζετο στους κανονισμούς, του Μάαστριχτ ότι δεν θα έπρεπε να υπερβαίνει κατά πολύ το 60% του μέσου όρου του ΑΕΠ των κρατών μελών της Ε.Ε. Η Ελλάδα τότε, το 2000, παρουσίασε μια τάση μείωσης του ΑΕΠ από 110% στο 100%. Άλλο θαύμα και αυτό. Η τάση εκτιμήθηκε, υπερεκτιμήθηκε πολιτικά, ότι κάποτε σύντομα θα έφθανε στο 60%. Όμως μια μεταγενέστερη μέτρηση της Eurostat εύρισκε

ότι το χρέος ήταν 114%, αντί για 100% του ΑΕΠ το 2000. Αντί, δηλαδή, για μείωση είχαμε τότε, το 2000, αύξηση. Και όταν όλα τα θαύματα εξαλείφοντο και απεκαλύπτετο η αλήθεια των μετρήσεων, τότε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση κατέφευγαν στο καταφύγιο της επίκλησης των πολιτικών λόγων. Ότι δηλαδή για λόγους κυρίως πολιτικούς η Ελλάδα έγινε δεκτή στην ΟΝΕ.

Χώρος όμως για παρόμοιους και ανάλογους πολιτικούς λόγους δεν υπήρχε στα «ανακτοβούλια» των Βρυξελλών και στις αίθουσες συσκέψεων των χρηματοπιστωτικών οίκων και στα dealing rooms των διεθνών αγορών και του ΔΝΤ το 2009 και το 2010. Τώρα, επετέθησαν σαν εισβολείς και χτύπησαν σαν τιμωροί. Με «σόκ και δέος», όπως είχε ονομασθεί ο πόλεμος κατά του Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν το 2002. Με πρώτο πειραματόζωο ή θύμα την Ελλάδα. Και αν δεχθούμε για την ανάγκη του επιχειρήματος ότι η Ελλάδα των τελευταίων 20 χρόνων ήταν παραβατική και φαύλη, και συνεπώς «αξιοτιμώρητη», όμως τί ως προς την Ισπανία όπου το δήθεν επίτευγμά της με το δηλούμενο «επίσημα» αρχικά οριακό δημοσιονομικό της πλεόνασμα για το 2009 αποκαλύφθηκε στην συνέχεια ότι στην πραγματικότητα έφθασε σε έλλειμμα της τάξης του 12%, κοντά σχεδόν στο της Ελλάδας; Τί ως προς την Πορτογαλία που από το « επίτευγμα» της μείωσης του ελλείμματος στο 3% αυτό ανυψώθηκε ξαφνικά πάνω από 9%; Ή στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου το έλλειμμά του κινείται στο επίπεδο ρεκόρ 12%;

Η συνταγή και ο κίνδυνος της ύφεσης

Το φάσμα της ύφεσης απειλεί όλες τις Χώρες της Ευρώπης. Η θεολογία του μονεταρισμού και του νεοφιλελευθερισμού δείχνει αδιάλλακτη, ζηλωτική σχεδόν και επιβάλλει όρους που θυμίζουν την *auto da fe* (πράξη πίστεως) της Ιεράς Εξέτασης, την ρίψη επί της πυράς των «αιρετικών» της προτεσταντικής ηθικής. Ο Κεϋνσιανισμός με το πολυθρύλητο εργαλείο του, το της απασχόλησης προκειμένου να προκληθεί ζήτηση μοιάζει να λουφάζει. Το παραδοσιακό πολιτικό όργανο του, ο σοσιαλισμός, δεν κρύβει την αμηχανία του. Αυτομόλησε από τις γραμμές του και κάνει λαθρεμπόριο, κοντραμπάντο ιδεών, προτάσεων και μέτρων που προτείνονται από τους ιεροφάντες του φιλελευθερισμού της Φρανκφούρτης, των Βρυξελλών και της Νέας Υόρκης (της Wall Street για την ακρίβεια). Και εκεί όπου κυβερνούν σοσιαλιστικά κόμματα αυτά εφαρμόζουν αυτές τις προτάσεις με απροκάλυπτο φανατισμό. Ταυτόχρονα, παραδομένοι και αιχμάλωτοι του πιο σκληρού καπιταλισμού αναζητούν τρίτους και τέταρτους δρόμους για τους «απολεσθέντες παραδείσους» τους. Ας λεχθεί εν παρόδω, ότι είναι ψέμα ασύστολο το συχνάκις επαναλαμβανόμενο ότι οι μεταρρυθμίσεις είναι επιβαλλόμενες ανεξαρτήτως ιδεολογίας. Γιατί η αλήθεια είναι ότι πρόκειται για τη μεγάλη δικαίωση (μόνιμη ή πρόσκαιρη αδιάφορο) του φιλελευθερισμού στην πιο

ακραία του έκφανση. Η εφαρμογή των μονοδιάστατων χρηματοπιστωτικών όρων και των ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων δεν είναι μεταρρυθμίσεις ιδεολογικά ουδέτερες. Κάθε άλλο. Ας μιλήσουμε επί τέλους χωρίς ψευδώνυμα και προσχήματα.

Και ενώ έτσι έχουν τα πράγματα, ως προς τη μη τήρηση των όρων του συμφώνου της σταθερότητας κατά τρόπο μάλιστα συνυπαίτιο μεταξύ δανειστών που είναι και οι κριτές ουσίας και δανειζομένων, διερωτάται κανείς γιατί και προς τί η «ειδική μεταχείριση» που μας επεφύλαξαν πολιτικοί εταίροι της Ευρώπης και μερίδα του διεθνούς τύπου, προεξάρχοντας του γερμανικού; Μεταχείριση καταφρόνησης, λοιδορίας και ονειδισμών ενός ολόκληρου λαού, ενός ολόκληρου έθνους, που μάλλον κάτι έχει προσφέρει και αυτό στην παγκόσμια ειρήνη και πολιτισμό; Γι' αυτό μιλάμε για τον πρόσθετο «τόκο» που επιδιώκουν. Να τσακίσουν το φιλότιμο του Έλληνα. Γιατί πώς αλλιώς μπορεί κανείς να ερμηνεύσει την «τιμωρία» του χαμηλόμισθου και χαμηλοσυνταξιούχου με το κουτσούρεμα της πενιχρής σύνταξής του και του γλίσχρου μισθού του εν ονόματι της δημοσιονομικής εξυγίανσης; Όταν μάλιστα είναι βέβαιο πως η συμβολή από αυτές τις περικοπές στα έσοδα του κράτους θα είναι εντελώς ασήμαντη για να μην πούμε ανύπαρκτη;

Εθνική παραγωγή, ο μεγάλος στόχος

Οι παραγωγικές σχέσεις ορίζουν όλες τις άλλες. Τις κοινωνικές, ηθικές, πολιτισμικές, και φυσικά τις συνώνυμες τους τις οικονομικές. Αυτές οι παραγωγικές σχέσεις ορίζονται και μεταβάλλονται σύμφωνα με την εξέλιξη και τις αλλαγές των μέσων παραγωγής. Κοσμοθεωρίες και πολιτεύματα ιδρύθηκαν (και χάθηκαν) με βάση το κριτήριο του ποιός κατέχει τα μέσα παραγωγής. Η τεχνολογία και η γνώση και εκείνοι, άτομα ή κράτη, που τις κατείχαν πήραν κατά καιρούς πάντα, ανάλογα με τις εποχές, το πλεονέκτημα. Έτσι κινήθηκε ο τροχός της ιστορίας. Οι συντηρητικές δυνάμεις κάθε εποχής κόντραραν την τεχνολογική αλλαγή όχι τόσο από ιδεολογία, αλλά από ανάγκη. Η τεχνολογία δημιουργούσε νέες συνθήκες. Που για άλλους ήταν χρυσή ευκαιρία και για άλλους δραματική απειλή. Στην πρώτη βιομηχανική επανάσταση (του ατμού) οι λεμβούχοι επαναστατούσαν και απέκρουαν τα ατμοκίνητα πλοία γιατί αυτά μπορούσαν να πιάσουν λιμάνι και να αποβιβάσουν στην προκυμαία τους επιβάτες και τα φορτία τους χωρίς να χρειάζονται τις υπηρεσίες των λεμβούχων. Οι τελευταίοι μέχρι να βρουν άλλη δουλειά είδαν τον κόσμο τους να χάνεται και τις οικογένειες τους να κινδυνεύουν να πεθάνουν από την πείνα. Επαναστατούσαν. Οι Λουδίτες στις αρχές του 19^{ου} αιώνα έκαιγαν τα πρώτα εργοστάσια υφαντουργίας στην Αγγλία γιατί οι μηχανές εκτόπιζαν τους εργάτες των χειροκίνητων

αργαλειών. Αυτά πρίν από 200 χρόνια. Και οι αμαξηλάτες κατέστρεφαν τα ανταγωνιστικά σ' αυτούς αυτοκίνητα στα 1900. Αλλά η ζωή δεν σταματούσε. Ούτε άλλαζε ρότα. Τα πράγματα δεν γυρνούσαν πίσω. Η εξέλιξη συνεχιζόταν. Η μεγάλη φυσική επιταγή έλεγε πάντα: Προσαρμογή.

Οι αντιφάσεις της Ευρωπαϊκής οικονομίας

Η δύναμη της εξέλιξης και της προσαρμογής δεν άφηνε στον ιστορικό ή στον πολιτικό αναλυτή περιθώρια να ασχοληθεί με τις αντιφάσεις που εμπειριείχοντο στις διαδοχικές της φάσεις και στις αντίστοιχες αντιδράσεις των ενδιαφερομένων κοινωνικών ομάδων και εθνοκρατικών ακόμη οντοτήτων. Έτσι ενώ βλέπουμε την Ευρώπη ολόκληρη να συναθρώνεται σε οικονομική οντότητα γενεσιουργό διαδοχικών *imperia* από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα χάρη σε προστατευτισμούς, εταιρικές συντροφίες των ναυτικών εμπορικών δυνάμεων όπως η *Hansa* της Βόρειας Ευρώπης, σε συντεχνιακές πρακτικές, όπως η πολυσήμανση των τεκτόνων που έχτιζαν καθεδρικούς ναούς, και σε συστηματική κατανομή προνομίων σε πολεμιστές, καλλιτέχνες, κληρικούς ή επιστήμονες, και σ' αυτή την ταξικοσυντεχνιακή δομή της να οφείλει την υπεροχή και τον ηγεμονισμό της, έναντι των άλλων ηπείρων και εθνοκρατικών σχηματισμών, σήμερα, και συγκεκριμένα από την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και μετά, όλα αυτά τα στοιχεία

ανάπτυξης της Ευρώπης, ακόμη και της βιομηχανικής και μεταβιομηχανικής εποχής, διαπιστώνουμε ότι έχουν πλήρως αναιρεθεί.

Τη θέση τους καταλαμβάνουν πλέον οι όροι και οι κανόνες λειτουργίας της ελεύθερης έως ασύδοτης αγοράς, όπου κυρίαρχη θέση κατέχει η ανταγωνιστικότητα, η λειτουργικότητα, η αποτελεσματικότητα, η επιδίωξη του κέρδους και η «προστασία» του καταναλωτή.

Βάλαμε την λέξη προστασία μέσα σε εισαγωγικά για να υποδηλώσουμε ότι συχνά αυτή καταλήγει σε δουλεία του καταναλωτή. Κατάργηση κλειστών επαγγελμάτων και απελευθέρωση των αγορών είναι τα επίμονα μεταρρυθμιστικά «φετίχ». Αυτά συνθέτουν τους θεμελιώδεις όρους του Μνημονίου του Μαΐου 2010 της τρόικας (ΕΚΤ, Επιτροπή της ΕΕ και του ΔΝΤ) για την οικονομική στήριξη της Ελλάδας. Δηλαδή για δανεισμό της με 110 δις Ευρώ στη διάρκεια της τριετίας 2010-12. Και φυσικά με το αζημίωτο, 6% επιτόκιο.

Ήδη από τις δημηγορίες του Θουκυδίδη διδαχθήκαμε τα διλήμματα, πολιτικά και οικονομικά, ανάμεσα στο συμφέρον και στο δίκαιο ή στη σκληρότητα και στην ανθρωπιά. Στην κρίση που περνάμε οι επιβάλλοντες τους όρους για την υπέρβασή της έσβησαν τις λέξεις δίκαιο και ανθρωπιά. Και έμειναν τα μονολήμματα συμφέρον και σκληρότητα. Η αιτιολογία τους είναι ισχυρή. Οι διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις είναι μονόδρομος. Γιατί με αυτές επιδιώκεται, αφού επιτευχθεί η δανειοληπτική ικανότητα, η βελτίωση της ποσοτικής και ποιοτικής απόδοσης

των συντελεστών της παραγωγής. Με συνέπεια να αυξάνει η παραγωγικότητα και η παραγωγή, να μειώνεται ο πληθωρισμός και να αυξάνονται οι εξαγωγές. Ταυτόχρονα αυξάνεται η απασχόληση και μειώνεται η ανεργία. Όλα αυτά μοιάζουν, υπό τις παρούσες πραγματικές συνθήκες της Ελληνικής οικονομίας, να είναι ιδεατά. Είναι υποθέσεις με την προσδοκία της πραγμάτωσης. Έστω *desiderata* και ευχές.

Πριν από 35 χρόνια κυριαρχούσε στην Ευρώπη η «σχολή» της σοσιαλιστικής οικονομικής πολιτικής με την εφαρμογή των κρατικοποιήσεων των ιδιωτικών βιομηχανικών ή τραπεζικών μονάδων και την επεκτατική κοινωνική πολιτική των δημοσίων δαπανών. Προφανώς, επειδή αυτά εγένοντο υπέρ του λαού, έστω και εις βάρος της εθνικής οικονομίας και των δημοσιονομικών του κράτους, ουδείς ενίστατο. Οποιαδήποτε ένσταση θα εχρέωνε τον ενιστάμενο με δυσβάσταχτο πολιτικό κόστος. Όλοι οι πολιτικοί και τα κόμματα ησκούντο σε συγγραφές πολιτικών προγραμμάτων που τους εξίσωναν με ... συλλόγους φιλοπτύχων. Οι πολιτικοί «ευεργέτες» σε αγαστή συνεργασία με τους «ευεργετούμενους» πολίτες, είτε με τα δημοφιλή γενικά μέτρα παροχών είτε με τους μοντέρνους τρόπους διαιώνισης του πελατειακού συστήματος, χόρευαν το ταγκό της «ευδαίμονος» αυτοκαταστροφής. Και τα ελλείμματα ηύξαναν. Και τροφοδοτούσαν το δημόσιο χρέος. Η «κοινωνία της αφθονίας» όπως έλεγε ο Γκάλμπρεϊθ είχε μπει σε μια πορεία αργού θανάτου. Ο φαύλος κύκλος ήταν σταθερής τροχιάς : Έλλειμμα-δανεισμός-χρέος. Καθ' οδόν το χρέος για

την εξυπηρέτησή του αυτοτροφοδοτείτο και επετάχυνε την τροχιά του φαύλου κύκλου και την μετέτρεπε σε μια τραγική περιδίνηση. Ουδείς ελογοδότησε ποτέ για τα πεπραγμένα αυτής της πολιτικής. Ούτε και *a posteriori*, εκ των υστέρων. Η δύναμη του λαϊκισμού δεν επιτρέπει την ανατομία του εγκλήματος. Ούτε την αποκαθήλωση των αγιογραφιών του σοσιαλιστικού παρελθόντος.

Ελλείμματα – Χρέος – Δανεισμός : Ο πλήρης φαύλος κύκλος

Άς επανέλθουμε όμως στο σήμερα. Ξεκινήσαμε (Οκτώβριο '09) αντιπαλαίοντας την παγκόσμια οικονομική χρηματοπιστωτική κατά βάση κρίση. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας της οικονομίας που αποτελεί το κυκλοφορικό της σύστημα δοκιμάστηκε σε παγκόσμια κλίμακα. Χάρη στην αντίδραση της FED (Αμερικανικής Ομοσπονδιακής Τράπεζας) που αξιοποίησε τις δυνατότητές της, με πρώτη την απόλυτη και αποκλειστική αρμοδιότητά της να ελέγχει την κυκλοφορία του χρήματος, με άλλα λόγια να «κόβει» όσα δολάρια κρίνει ότι χρειάζεται, να δανείζει δηλαδή ατόκως τον εαυτόν της, και δεύτερη, την ευελιξία στη λήψη των οικονομικοπολιτικών αποφάσεων. Ένας γάρ ο «Λευκός Οίκος» στις ΗΠΑ και όχι 27 όπως στην Ευρώπη. Εφαρμόσθηκε εκεί ένα πρόγραμμα εκκαθάρισης και εξυγίανσης του τραπεζικού συστήματος με

«κλείσιμο» κάποιων υπερχρεωμένων τραπεζών και υπερφορτωμένων με τα λεγόμενα τοξικά ομόλογα και με τις κούφιες ασφάλειες κινδύνου καθώς και ένα πρόγραμμα ανάπτυξης στηριζόμενο στην ενίσχυση της ζήτησης. Το ενδιαφέρον είναι ότι δεν ασχολήθηκαν με τη δημοσιονομική εξυγίανση της οικονομίας τους. Το κόστος των ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους είναι γι' αυτούς, μολονότι τεράστιο σε μέγεθος, άνευ σημασίας, γιατί το χρέος τους δεν είναι ποτέ αμέσως απαιτητό. Και είναι τέτοιο γιατί, πέραν του ότι αν γίνει απαιτητό θα χαλάσει το παιχνίδι της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής τάξης, έτσι κατοχυρώθηκε ήδη από τις συμφωνίες του Bretton Woods το 1944, με λύση δηλαδή κατά βάση πολιτικής ισχύος.

Στην Ευρώπη, εξ άλλου, ο προβληματισμός για την ακολουθητέα πορεία που αναπτύχθηκε μεταξύ της δημοσιονομικής εξυγίανσης και της διατηρήσεως της ζήτησης λύθηκε σχεδόν δογματικά υπέρ της πρώτης με την θέσπιση και εφαρμογή των προγραμμάτων και Συμφώνων Σταθερότητας. Ειδικότερα στην περίπτωση της Ελλάδας αναπτύχθηκαν και κάποιες συνδυασμένες «πολιτικές» κερδοσκοπίας από τους διεθνείς τραπεζικούς οίκους καθώς και τους οίκους αξιολόγησης, με βασικό εργαλείο το ασανσέρ των spreads κατά βάση. Εντελώς αιφνίδια, λοιπόν, στοχοποιήθηκε η Ελλάδα σαν το μαύρο πρόβατο της Ευρωπαϊκής όσο και της παγκόσμιας οικονομίας, ως αποκλειστικώς υπαίτια για την κρίση! Και ας ήταν το οικονομικό της μέγεθος μόλις το 1,7% του Ευρωπαϊκού

ΑΕΠ! Στην αμέσως επόμενη φάση, με την αρνητική αξιολόγηση των δημοσιονομικών δεδομένων από τους οίκους αξιολόγησης και την συνακόλουθη αύξηση των spreads υπεβαθμίζετο η δανειοληπτική ικανότητα της χώρας, έκλειναν οι κρουνοί του δανεισμού από τις αγορές και ή πιθανότητα της κατάρρευσης δεν ήταν πλέον μόνον θεωρητική. Η χρεωκοπία ενός κράτους μέλους της Ευρωζώνης δεν ήταν φυσικά ένα διμερές μόνον θέμα. Σε μια τέτοια αδόκητη και απευκταία εκδοχή εφαιnéτο ότι θα εδοκιμάζετο η συνοχή της Ευρωζώνης και η τύχη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ευρύτερα. Πράγματι, το νόμισμα της Ευρωζώνης υπετιμάτο έναντι του δολαρίου. Οι εξαγωγικές χώρες της Ευρωζώνης, όπως Γερμανία, ευνοούντο από αυτή την εξέλιξη. Οι μη εξαγωγικές υφίσταντο απώλεια των όσων πλεονεκτημάτων αντλούσαν από το σκληρό Ευρώ. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκε η Ελλάδα. Πολλοί έκαναν λόγο για οικονομικό πόλεμο της Αμερικής εναντίον του Ευρώ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι αγορές, δηλαδή οι δανειστές και οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι μαζί με τα χρηματιστήρια, οδηγούσαν την κούρσα της σκληρής πολιτικής των δημοσιονομικών εξυγιάνσεων και της σταθερότητας. Αυτό το πνεύμα απευτυπώθη στο Μνημόνιο του Μαΐου 2010, με το οποίο η ΕΕ έδειχνε την αλληλεγγύη της, αυτόν τον συστατικό όρο της υπάρξεως της, προς την Ελλάδα και η «τρίκα» (λέξη ρωσική που σημαίνει τριάδα ή τριπλέτα, από το όχημα εν είδει ελκύθρου που εσύρετο από τρία άλογα) επέβαλε τους όρους της.

Δημοσιονομική εξυγίανση - Μεταρρυθμίσεις

Οι όροι αφορούν στη δημοσιονομική εξυγίανση και στη διασφάλιση των συμφερόντων των δανειστών. Όχι μόνον από την άποψη να μην χάσουν τα κεφάλαια και τους τόκους τους, πράγμα αμφίβολο, αν η δημοσιονομική εξυγίανση δεν συνοδευθεί από ή δεν συνεπιφέρει ανόρθωση της πραγματικής οικονομίας. Αλλά κυρίως από την άποψη της οικονομικής και εμπορικής επικυριαρχίας επί της Ελλάδος. Οι Ευρω-αμερικανικοί τραπεζικοί, ενεργειακοί, βιομηχανικοί, εμπορικοί, ασφαλιστικοί, τηλεπικοινωνιακοί, μεταφορικοί και λοιποί οργανισμοί - κολοσσοί στοχεύουν στην ηγεμονική ανάπτυξή τους στην Ελληνική περιοχή και στην Ελληνική αγορά. Και αν η αγορά δεν διαθέτει ικανό μέγεθος, όπως πράγματι συμβαίνει, η περιοχή, ως χώρος δηλαδή γεωοικονομίας και γεωπολιτικής, είναι τεράστιας σημασίας. Είναι το μεγάλο σταυροδρόμι όπου συναντώνται εκτός από τις τρεις θρησκείες (Χριστιανισμό, Ιουδαϊσμό και Ισλαμισμό), τους τρεις μεγάλους πολιτισμούς (Ελληνορωμαϊκό, Αιγύπτιο-Αραβικό και Εβραϊκό) και τις πολλές κουλτούρες, τρεις ήπειροι (Ευρώπη, Αφρική, Ασία) και πέντε θάλασσες (Εύξεινος Πόντος, Μεσόγειος, Ατλαντικός, Ερυθρά, Ινδικός) και όπου οι δυνητικές εστίες ανάφλεξης διαιωνίζονται και караδοκούν για την ώρα της έκρηξης, με κυρίαρχη εκείνη του Ισραηλο - Παλαιστινιακού προβλήματος, που

επικαιροποιήθηκε εσχάτως με τις εξελίξεις από τις Ιρανικές πυρηνικές προκλήσεις και τις αμφισημίες της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής οι οποίες καθιστούν τα σκοπούμενά της τουλάχιστον δυσανάγνωστα. Οι όροι της «τρόικας» λοιπόν είναι κατά βάθος πολιτικοί. Γι' αυτό μιλήσαμε προηγουμένως ότι μια υποψία γεννάται εκ των πραγμάτων. Ότι θέλουν να τσακίσουν το φιλότιμο του Έλληνα. Να τον γονατίσουν. Να κάμψουν το σθένος αντιστάσεώς του. Δεν είναι εκτός πιθανοτήτων η υπόθεση που ακούγεται ότι θέλουν την Ελλάδα σε θέση αδυναμίας, προκειμένου να την ακρωτηριάσουν στην εδαφική της ακεραιότητα και στα κυριαρχικά της δικαιώματα σε αέρα και θάλασσα. Απαντούμε : Μην τολμήσουν!

Μιλούν για απελευθέρωση και ανταγωνιστικότητα. Τόσο εγκληματικό είναι όμως να υπάρχει κατοχυρωμένο το επάγγελμα του μεταφορέα, του δικηγόρου, του φαρμακοποιού, του μηχανικού, του αυτοκινητιστή-ταξιτζή και ούτω καθεξής; Μήπως δεν είναι τόσο πολλοί οι χιλιάδες των μελών των δήθεν κλειστών επαγγελματιών στην Ελλάδα όσο πουθενά στον κόσμο; Μήπως πλανητικά δεν είναι κλειστό και κατοχυρωμένο και οργανωμένο μάλιστα σε καρτέλ και ασφυκτικά ολιγοπώλια το επάγγελμα του τραπεζίτη, του χρηματιστή ή του αξιολογητή των οικονομικών μονάδων ή των εθνικών οικονομιών; Ή μήπως υπάρχει προοπτική βελτίωσης των συνθηκών και επιβίωσης ακόμη σε μια κοινωνία και οικονομία με χιλιάδες «απελευθερωμένους» επαγγελματίες, επιστήμονες ή μη, για τους ίδιους και για τους χρήστες των υπηρεσιών τους; Κανείς

δεν μίλησε ποτέ συγκεκριμένα και με σιγουριά για την τύχη του πειράματος που προτείνεται στο όνομα του δόγματος της ελευθερίας κίνησης ανθρώπων, αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου. Επικαλούνται μείωση του κόστους υπηρεσιών λόγω ανταγωνιστικότητας. Η πραγματικότητα όμως αυτά τα «επιτεύγματα» δεν τα επαληθεύει. Απανταχού της Ευρώπης (και της Αμερικής) το κόστος υπηρεσιών είναι πολύ υψηλό.

Και ο πολυθρύλητος ανταγωνισμός καταλήγει πάντα σε «καρτελοποιημένες» υψηλές τιμές αγαθών και υπηρεσιών αφ' ενός και σε φτηνά μεροκάματα αφ' ετέρου.

Δεν είναι δυνατόν να μιλούμε για ανταγωνιστικές τιμές για, ίση ή ανταγωνιστική αμοιβή εργασίας ούτε καν μέσα στις 15 χώρες της Ευρωζώνης ή στις 27 χώρες της ΕΕ, ακόμη και όταν βρίσκονται σε σχέση γειτονίας μεταξύ τους, π.χ. Βουλγαρία με Ελλάδα.

Ωστόσο, μην νομισθεί πως κάνοντας αυτές τις επισημάνσεις γινόμαστε συνήγοροι του κράτους - επιχειρηματία ή των αδηφάγων ΔΕΚΟ. Η σπατάλη και η διαφθορά είναι γάγγραινα πανθομολογουμένως. Είναι συνάμα η βαθιά αιτία και η θρυαλλίδα της κρίσεως. Κανένα κράτος και κανένας οργανισμός δεν μπορεί να επιζήσει υπό αυτές τις συνθήκες «λειτουργίας». Οι μεταρρυθμίσεις απαιτούνται και υπαγορεύονται από την ανάγκη επιβίωσης της χώρας, παρά από τους εκπροσώπους των δανειστών μας («τρόικα»). Ασφαλώς δύο πρώιμα και ασφαλή συμπεράσματα και σκοπούμενα για τις επί του πρακτέου προτεραιότητες μπορούν να εξαχθούν άμεσα.

Πρώτο, η εξυγίανση των δημοσιονομικών του κράτους και δεύτερο, η εξυγίανση των ζημιογόνων οργανισμών (ΔΕΚΟ). Αυτό όμως δεν σημαίνει πως και όταν αυτά επιχειρηθούν ή επιτευχθούν η οικονομία μπήκε στον αυτόματο πιλότο της ανάπτυξης. Γιατί υπάρχουν και άλλες προκλήσεις από την απορρυθμισμένη διοίκηση και οικονομία που πρέπει να αντιμετωπισθούν. Η ίδια η «οικονομία της κατανάλωσης» (με την κατανάλωση να καλύπτει το μείζον του ΑΕΠ, το άλλο μεγάλο μέρος καλύπτεται από τα έργα υποδομής του προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων) έχει προ πολλού φθάσει και ξεπεράσει τα όρια της. Εδώ επιβάλλονται μεταρρυθμίσεις. Όχι απλά προς την κατεύθυνση των ιδιωτικοποιήσεων και των «πρασίνων» έργων υποδομής. Απαιτείται παραγωγή. Δεν είναι ευθεία παραγωγή η αιολική και ηλιακή ενέργεια ούτε υγιής και αυθεντική ανάπτυξη. Είναι μία διαδικασία, έστω βελτιωτική, ανάπτυξης της υποδομής ενέργειας. Είναι «μόδα» που εξυπηρετεί εκείνους που παράγουν και εμπορεύονται τα φωτοβολταϊκά και τις ανεμογεννήτριες παρά εκείνους που αποκτούν ενεργειακό πλεονέκτημα ή πλεόνασμα. Περισσότερο μια χώρα που «γκαζώνει» στην πράσινη ενέργεια αυτού του είδους μοιάζει να καταρτίζει σύμβαση μίσθωσης του εδάφους της, σε χαμηλό μάλιστα μίσθωμα, παρά επένδυση αναπτυξιακής προοπτικής. Αλήθεια, πως και αποκλείεται σαν αφορισμένη κάθε συζήτηση για πυρηνική ενέργεια στην Ελλάδα, όταν μάλιστα η χώρα είναι κυκλωμένη από γείτονες που ή διαθέτουν ήδη ή κατασκευάζουν

τώρα εργοστάσια παραγωγής πυρηνικής ενέργειας; Και σε συνέχεια των αντιφατικών προτάσεων της «τρίοικας» και όχι μόνον, γεννάται ένα άλλο ερώτημα. Αφού ο λιγνίτης είναι η βρώμικη και «απαγορευμένη» πρώτη ύλη γιατί εκδηλώνεται το πιεστικό ενδιαφέρον για εκχώρηση του 40% των εργοστασίων λιγνιτικής ενέργειας (καθώς και το 40% των καθαρών υδροηλεκτρικών); Η απελευθέρωση, άλλωστε των κλειστών επαγγελματιών, της ενέργειας, των μεταφορών (χερσαίων, εναερίων και θαλασσίων) καθώς και άλλων πολιτικών είναι Ευρωπαϊκό κεκτημένο πρωτογενές και παράγωγο δίκαιο προς το οποίο η Ελλάδα όφειλε και οφείλει να συμμορφωθεί εφαρμόζουσα τις σχετικές Οδηγίες. Η «τρίοικα» επαναλαμβάνει τις Οδηγίες, υπενθυμίζει την αθέτηση των υποχρεώσεων της χώρας μας και τις παρασπονδίες της και πιέζει με μέσον πίεσης τις δόσεις του υψηλότοκου δανεισμού για την έστω και μετά από τόση χρονική υστέρηση συμμόρφωσή της. Αυτό είναι όλο. Και έτσι ξαναμπαίνει στη συζήτηση το θεμελιακό ερώτημα : θέλουμε να είμαστε στην Ένωση και στην Ευρωζώνη, ναι ή όχι; Εγώ δεν το θέτω. Όπως δεν το θέτει κανένας λογικός άνθρωπος σήμερα. Εκτός από εκείνους που πιστεύουν και αγωνίζονται (τον μάταιο αγώνα) για την κατάρρευση του καπιταλισμού.

Τι θα παράγει αυτός ο τόπος;

Αυτό που πρέπει να απαντηθεί άμεσα, παράλληλα με τα προγράμματα εξυγίανσης, μέσα σ' ένα ολοκληρωμένο και όχι αποσπασματικό σχέδιο δράσης για την αντιμετώπιση της κρίσης, είναι το ερώτημα: *Τι θα παράγει αυτό ο τόπος;* Για να τραφεί και να ζήσει αυτός ο λαός; Για να εργασθεί αυτός ο κόσμος της επιστήμης και της βιοτεχνίας, της γεωργίας και της χειροτεχνίας, του πνεύματος και της τεχνικής ή χειρωνακτικής δουλειάς;

Πρέπει να αποκρούσουμε, επαναλαμβάνω την «ανάπτυξη της κατανάλωσης». Ήταν απορρύθμιση και στρέβλωση των βασικών όρων και ορισμών της οικονομικής εξέλιξης. Όταν π.χ. υπολογίζεται στον σχηματισμό του ΑΕΠ, ως προϊόν, η κατανάλωση, τι άλλο είναι παρά στρέβλωση των κανόνων της οικονομίας ίσως και της λογικής; Τούτο το φέρνουμε στη συζήτηση παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζουμε την σχετική ορθότητα των κρατούντων διεθνώς standards μετρήσεως και υπολογισμού των διαφόρων δεικτών της οικονομίας, δεδομένου ότι ένα αγαθό πριν αναλωθεί έχει «φορτωθεί» με σειρά όλη προστιθέμενων αξιών με τελευταία εκείνη της εμπορικής πράξης της πώλησης. Αλλά όταν σε καμία φάση της μακράς παραγωγικής διαδικασίας, από την πρωτογενή παραγωγή του ξένου προϊόντος μέχρι την τελευταία εμπορική πράξη στο ξένο super market δεν υπάρχει ελληνική προστιθέμενη αξία, κατά

ποία λογική θα υπολογισθεί η αξία αυτού του καταναλισκόμενου αγαθού στον υπολογισμό του Ελληνικού ΑΕΠ; Γι' αυτό πρέπει να μιλούμε για παραγωγή και παραγωγικότητα αντί της ασαφούς και συγκεχυμένης ανάπτυξης. Απαιτείται η λύση του θεμελιώδους προβλήματος που δεν είναι άλλο από την ανάπτυξη, εκτός από τον τομέα των υπηρεσιών (τριτογενή τομέα) και κυρίως της πρωτογενούς και δευτερογενούς παραγωγής. Οι «ειδικοί» ας σταματήσουν τις αμπελοφιλοσοφικές αναλύσεις και ας προσεγγίσουν λίγο το πρόβλημα. Δεν νοείται, π.χ. να σχεδιάζεται μια κοινωνία «σοφών διδασκόντων», οι οποίοι θα είναι διαθέσιμοι να προσφέρουν τις «σοφές» υπηρεσίες τους σε μια αγορά που κανένας δεν τις ζητεί. Αυτό δεν είναι ορθολογικός καταμερισμός εργασίας. Αυτό είναι μαζική φαντασίωση μεγαλομανίας (*illusion de grandeur*).

Η Φινλανδία, για παράδειγμα, με σοβαρή ανάπτυξη στον τομέα της ψηφιακής βιομηχανίας κατευθύνει μόνο το 20% των νέων της στα Πανεπιστήμια. Το υπόλοιπο 80% με διάφορα συστήματα φραγών βρίσκει διεξόδους σε εναλλακτικές λύσεις που απολήγουν στην απασχόληση στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Η Ιταλία εξ άλλου εξάγει λεμόνια στην Ελλάδα και η Ολλανδία και το Βέλγιο κηπευτικά. Καταστάσεις απαράδεκτες. Οι Έλληνες παραγωγοί την ίδια ώρα να λένε «δεν με συμφέρει». Και η Ελληνική πολιτεία να ξοδεύεται σε εφήμερες και κοντόφθαλμες πολιτικές επιμήκυνσης του χρόνου των επιδοτήσεων.

Οι φόροι δεν είναι λύση. Προπαντός οι έμμεσοι.

Δεν είναι δυνατόν να προχωρούμε «στα τυφλά» στην εξυγίανση των δημοσιονομικών μόνον. Γιατί μπορεί να ισχύσει η λαϊκή σκωπτική ρήση που λέει : «η εγχείρηση επέτυχε και ο ασθενής απεβίωσε». Αυτό θα συμβεί με μαθηματική ακρίβεια αν η ύφεση βαθαίνει. Μόνη η φοροεισπρακτική πολιτική του «ξεζουμίσματος» των νοικοκυριών δεν μειώνει το έλλειμμα. Φόροι εισπράττονται από εισοδήματα, από παραγόμενο πλούτο και όχι από μαγαζιά με λουκέτο. Και αν το χρήμα μέσω της αύξησης των εμμέσων κυρίως φόρων το μαζεύει το κράτος, πέραν του γεγονότος ότι δεν μπορούν υπό συνθήκες ύφεσης να αποδώσουν οι έμμεσοι φόροι θα είναι το όφελος βέβαιο; Ή μήπως οι αυξήσεις στο ΦΠΑ θα συνεισφέρουν ένα ακόμη υφεσιακό συντελεστή, τον πληθωρισμό; Τα όποια έσοδα συλλέξει το κράτος θα τα κάνει τι; Θα τα διαθέσει για ανορθολογικές και σπάταλες δαπάνες ως συνήθως; Ή θα τα δώσει στις τράπεζες; Προς τι; Γιατί δεν ανοίγει η δημόσια συζήτηση για το απλό, όσο και κρίσιμο ζήτημα: Πού θα διατεθεί η ρευστότητα; Ναι, γίνεται μακρά συζήτηση για την ανάγκη ρευστότητας στην αγορά. Και για την ανάγκη να προκληθεί ζήτηση με τη ενίσχυση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών. Αλλά δυστυχώς δεν γίνεται μια σπουδή επί του συγκεκριμένου. Δηλαδή, στήριξη της εγχώριας παραγωγής ενίσχυση των μορφών βιοτεχνίας και μεταποίησης για την

προστιθέμενη αξία των παραγομένων στην Ελλάδα προϊόντων. Τα πράγματα είναι οριακά. Το ξαναλέμε. Η ανάπτυξη με τη χωρίς νόημα και σκοπό «μονοκαλλιέργεια» της κατανάλωσης, χωρίς παραγωγή, είναι διαδικασία καθαρά παρακμιακή και αυτοκτονική. Τι να την κάνω τη ζήτηση των «σινιέ» ενδυμάτων και υποδημάτων εισαγωγής και των άπειρων προϊόντων franchise; Για να σωθεί έτσι το εμπόριο και η αγορά; Μέχρι πότε; Δεν είναι δυσανάλογο το όποιο όφελος προς τη ζημία; Ή ακόμη, τι νόημα έχει η επιβίωση των χιλιάδων καφετεριών που φιλοξενούν επί 24ώρου βάσεως τα «χαρτζιλικόβια» άνεργα νιάτα; Δεν κουράστηκαν οι οικονομικοί αναλυτές από τα κούφια λόγια, όπως «μέσα από τις μεταρρυθμίσεις (κατά παραγγελία της ΕΕ και της παγκοσμιοποίησης, εννοείται) βελτιώνεται η επιχειρηματικότητα και αυξάνονται οι επενδύσεις»; Δεν αισθάνθηκε ποτέ η επιστημονική και πολιτική κοινότητα την ανάγκη να εξειδικεύσει το νόημα και το είδος της πρόσφορης επένδυσης και της κατάλληλης στον τόπο και στον χρόνο επιχείρησης ;

Γιατί όλα αφήνονται στο «αόρατο χέρι» που έλεγε ο Άνταμ Σμίθ;

Όχι στην ανάπτυξη της κατανάλωσης

Αλλά και ο ίδιος ο Άνταμ Σμίθ, καταγόμενος ακαδημαϊκά από την Ηθική Φιλοσοφία, κλάδο, του οποίου κατείχε την έδρα στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης και δίδαξε από το 1752 έως

το 1763, δεν ήταν διόλου εχθρός του κράτους ούτε πίστευε σε ασύδοτους και αυταρχικούς αυτοματισμούς και αυτορρυθμίσεις. Η οικονομική του σκέψη δεν εκινείτο εκτός του διοικητικού κρατικού πλαισίου ούτε εκτός της Ηθικής. Αργότερα, άλλοι οικονομολόγοι όξυναν τους βασικούς συλλογισμούς της οικονομικής ελευθερίας του Άνταμ Σμίθ, απεμάκρυναν την οικονομική πρόταση από την κοινωνική λειτουργία και την Ηθική και κατέστησαν την οικονομική επιστήμη μια πολύπλοκη τεχνική διαδικασία που υπηρετεί την απληστία και την κερδοσκοπία. Ματαίως, λοιπόν, προσπαθούν οι αναλυτές να τροχοδρομήσουν τον τραπεζιτισμό και τη χρηματιστική οικονομία στις ράγες των κλασικών του φιλελευθερισμού. Νέες συνθήκες, νέοι καιροί, νέα ήθη! Και οι κοινωνίες αμάθητες και ανέτοιμες να τα δεχθούν, με τα διάφορα ταχύρρυθμα και εκβιαστικά «εκπαιδευτικά» προγράμματα στα οποία τις υποβάλλουν με τα Μνημόνια και τα Σύμφωνα Σταθερότητας. Πώς λοιπόν θα αντιμετωπίσουμε τον κίνδυνο της ύφεσης και την δραματική άμεση συνέπειά της την ανεργία και τον «φορολογικό» πληθωρισμό, χωρίς συγκεκριμενοποίηση των πολιτικών εξόδου από την κρίση (δανειακή και χρηματοπιστωτική) και δη χωρίς προτάσεις και σχέδια παραγωγής και παραγωγικότητας; Όχι άλλο παιχνίδι με τις άγνωστες και ασαφείς έννοιες ανάπτυξη, επιχειρηματικότητα και ανταγωνιστικότητα. Μιλήσαμε ήδη ότι η ανταγωνιστικότητα είναι άπιαστο όνειρο, όταν οι γείτονές μας μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση προσφέρουν την εργασία τους με αμοιβή ασυγκρίτως

χαμηλότερη απ' ό,τι στην Ελλάδα. Τονίζουμε πως τα ουσιώδη κίνητρα (φορολογικές απαλλαγές, εργασιακή ειρήνη και άλλες ποικίλες διευκολύνσεις) για επενδύσεις είναι στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Μεσογείου προτιμητέα από τους δυνητικούς επενδυτές σε σχέση προς τα αντικίνητρα που προσφέρει η καθ' όλα αντιφατική Ελληνική πρόταση. Να σημειώσουμε ότι ρητορικές και νόμοι για καταπολέμηση της γραφειοκρατίας για την γρήγορη υποδοχή, με τους λεγόμενους «*one stop shop*» σταθμούς εξυπηρέτησης, και υλοποίηση των επενδυτικών αιτημάτων με συντονισμένες δράσεις είναι από κάθε άποψη ήσσονος σημασίας ζητήματα. Καλά και χρήσιμα, αλλά σε κάθε περίπτωση δευτερεύοντα προ των πρωτεύοντων και ουσιαστικών που αναφέραμε αμέσως προηγουμένως. Άλλα πρωτεύοντα που πρέπει να γίνουν προτάγματα εφαρμοσμένης οικονομίας είναι εκείνα που συνδέονται με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας γενικά και κάθε τόπου της πατρίδας μας, ειδικά στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Καλή είναι η «βαριά βιομηχανία», όπως αυτάρεσκα λέμε, του τουρισμού για την Ελλάδα, αλλά να μην περιορίζεται μόνον στην παροχή καταλυμάτων. Να συνοδεύεται πρέπει η στέγαση με την πολιτική προμηθειών των ξενοδοχειακών μονάδων. Αν ό,τι καταναλίσκεται μέσα στη φιλόξενη μονάδα είναι προϊόντα του τόπου, προσφερόμενα με τρόπο φιλόξενης και ευγενικής εξυπηρέτησης από εκπαιδευμένο προσωπικό, τότε το όφελος είναι πολλαπλάσιο. Αυτή είναι η μεγάλη και διαρκής παράλειψη στην τουριστική μας πολιτική που καταλαμβάνει επίσης όλο το

φάσμα της οικονομικής και αναπτυξιακής μας πολιτικής, μέχρι σήμερα. Αυτό είναι ό,τι πρέπει να γίνει από εδώ και πέρα. Χιλιάδες προϊόντα της Ελληνικής γης και θάλασσας φέρουν μέσα τους την ηθική, παραδοσιακή και ποιοτική πιστοποίησή τους. Η ιστορική συλλογική μνήμη και συνείδηση τα καταξιώνει. Πρέπει κατά άμεση προτεραιότητα να τα αναδείξουμε. Να τα ξεθάψουμε από την λήθη και την αγνόηση. Να επικαιροποιήσουμε τα «ISO» με τα οποία τα έχει προικίσει και καταξιώσει, εκτός από το κλίμα και το έδαφος, ο μόχθος και ο ιδρώτας, το μεράκι και η φροντίδα των κοντινών προγόνων μας. Να τα εντάξουμε στην βιοποικιλότητα της Ευρώπης που πρέπει να διατηρηθεί για πολλούς λόγους και για περιβαλλοντικούς ή οικολογικούς ακόμη. Στην Ευρωπαϊκή σχεδίαση της οικονομικής ανάπτυξης ευτυχώς υπάρχουν πρόνοιες και πολιτικές. Εμείς πρέπει να αντιστοιχηθούμε προς αυτές. Και να «παίξουμε» τίμια το παιχνίδι της Ευρωπαϊκής οικονομικής συμπεριφοράς. Όχι με πνεύμα άρπαγα και λεηλάτη, όπως έγινε με όλα τα προγράμματα της ΕΟΚ – ΕΕ σε όλα τα 30 χρόνια της Ελληνο-Ευρωπαϊκής εταιρικής σχέσης και ζωής. Τα αποτελέσματα αυτής της τριαντάχρονης πορείας, στα οποία συνεπισωρεύονται και άλλες εγγενείς παθογένειες της Ελληνικής πολιτικής, καλούμεθα να πληρώνουμε σήμερα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Περισσότερο από τα σχέδια του εχθρού φοβούμαι τα δικά μας λάθη» «Μάλλον γαρ πεφόβημαι ταις οικείας ημών αμαρτίας ή τας εναντίον διανοίας» λέει ο Θουκυδίδης, υπενθυμίζοντάς μας τα αιώνια ελαττώματα της φυλής, με πρώτο το φίλερι του χαρακτήρα των Ελλήνων και δεύτερο, ότι για όλα όσα παθαίνουν οι Έλληνες κάποιος άλλος πάντα θα φταίει. Είναι εύκολο να κρίνει κανείς την ιστορία από την απόσταση ασφαλείας του χρόνου. Είναι ακόμα πιο εύκολο να αναπτύσσει κανείς ρητορικές περί του ορθού και περί των ενδεδειγμένων λύσεων θεωρητικά (*in vitro*) και εκ των υστέρων. Χιλιάδες τα παραδείγματα της ανέξοδης ρητορικής. Και η ιστορία των Ελλήνων βρίθει παραδειγμάτων κοινωνικο-πολιτικής αδικίας. Τον Μιλτιάδη, τον νικητή του Μαραθώνα, οι Αθηναίοι άφησαν τον επόμενο κιόλας χρόνο (489 π.Χ) της μάχης να πεθάνει στη φυλακή γιατί του είχαν επιβάλει πρόστιμο πολλών ταλάντων για μια άτυχη εκστρατεία της Πάρου που δεν μπορούσε να πληρώσει! Το χρέος εξόφλησε μετά το θάνατό του ο γιος του Κίμων. Τον Κολοκοτρώνη, τον αρχηγό και αρχιστράτηγο και ελευθερωτή τον έκλεισαν στο μπουντρούμι του Παλαμηδιού. Τον Τρικούπη δεν τον εξέλεξαν ούτε βουλευτή και τον άφησαν να πεθάνει αυτοεξόριστος στη Γαλλία (Κάννες) όπως και ο Βενιζέλος. Ο Σολωμός στηλιτεύει με στίχο διαχρονικά ισχύοντα,

διδακτικό και ένδακρυ αυτή την θανάσιμη αρρώστια των Ελλήνων καθώς και τα αίτια που τη γεννούν :

*«Η Διχόνοια που βαστάει
ένα σκήπτρο η δολερή
καθενός χαμογελάει,
“πάρ’ το”, λέγοντας, “και συ”.».*

Η λογοκρισία της Ιστορίας, αυτή η επιμηθεική δράση, δεν είναι απλά λάθος. Μετατρέπεται συχνά σε οπλοστάσιο των ανίκανων και των ανεύθυνων κατά των προσωπικών και πολιτικών τους αντιπάλων. Οι αυτόκλητοι δικαστές, συνήθως στα δικαστήρια του «Λίντς» των τηλεοράσεων σήμερα, των οχλοκρατικών ετυμηγοριών πάντα, δεν νοιάζονται για την απονομή της δικαιοσύνης , όσο για την ανεύρεση τρόπων εξοντώσεως των αντιπάλων τους. Κάποιοι άλλοι φταίνε πάντα. Και μια ομοφωνία κατά τις περιστάσεις επιτυγχάνεται. Ότι οι άλλοι είναι όλες τις φορές οι ξένοι και οι άνθρωποί τους. Αυτοί είναι οι ένοχοι. Δεν φταίνε όσοι έπαιρναν τα δάνεια (κράτος και πολίτες) - για να μιλήσουμε με όρους επικαιρότητας – και τα σπαταλούσαν, αλλά όσοι τους τα έδιναν και τώρα τα ζητούν πίσω. Δεν φταίνε οι αγρότες που ορκίζοντο να μάθουν τα παιδιά τους γράμματα για να φύγουν από το χωράφι που το εξόρκιζαν, εγκαταλείποντας νοικοκυριά και περιουσίες, για να γίνουν επιστήμονες ή ακόμη και υπηρέτες στην πόλη. Επιστήμονες έστω και φοιτώντας σε άγνωστα και κατ’ όνομα

πανεπιστήμια του εξωτερικού. Ή σε ειδικότητες ανύπαρκτες στην αγορά, που είχαν θεσπισθεί χάριν των διδασκόντων και για να ικανοποιείται η ματαιοδοξία των διδασκομένων.

Την ίδια στιγμή το πανεπιστημιακό κατεστημένο με τους συνεργούς του, τις φοιτητικές οργανώσεις και τους εξωφοιτητικούς αρωγούς, απέκρουε λυσσωδώς την ίδρυση στην Ελλάδα ιδιωτικών πανεπιστημίων! Εξ άλλου, τα μηνύματα της μαζικής υποβολής από τηλεοράσεως απέρριπταν τον τρόπο ζωής του αγρότη, του τεχνίτη, του μάστορα, του χειροτέχνη ή χειρώνακτος, όπως εσημειώσαμε ήδη και επρόβαλαν τα «ιδεώδη» της εικονικής πραγματικότητας της show-biz, του life style, της γκλαμουριάς και της «χλιδανεργίας». Οι πολιτικοί, μοιραίοι και άβουλοι, «ππονηροί πολιτευτές» γαρ παρά ταγοί, ακολουθούσαν το ρεύμα. Και αυτή τη συμπεριφορά την όριζαν και ως εμπόπτουσα στους δημοκρατικούς κανόνες. Ο ορισμός επικυρώνετο από τις δημοσκοπήσεις, οι οποίες συνοδεύοντο και από την ύπουλη παραδοχή ότι το μετρούμενο (απάντηση σε υποβολιμαίο ερώτημα συνήθως) ήταν και το σωστό. Ας δίδασκε ο Σωκράτης ότι η γνώμη όχι των πολλών, αλλά των «επαϊόντων», των ειδικών, μετράει. Η αρχή της γνώμης των πολλών δεν αρκεί ως μόνο κριτήριο για τη θέσπιση και εμπέδωση των δημοκρατικών κανόνων. Απαιτούνται και άλλα, πρόσθετα στοιχεία μεταξύ των οποίων η αναζήτηση και υπηρετήση του ηθικώς ορθού και η άσκηση επί όλων των σχετικών γυμνασμάτων της αρετής.

Αυτά πρέπει να είναι τα ουσιώδη συστατικά οι συγκολλητικές ουσίες της κοινωνικής συνοχής. Αλλιώς, μιλάμε όχι για δημοκρατικές κοινωνίες, αλλά για σύνολα, αθροίσματα ή αθύρματα «μαζανθρώπων». «Μαζάνθρωποι» παράγονται με την ισοπέδωση προς τα κάτω. Συνθήκη και διαδικασία που επεδίωκε ο υπαρκτός σοσιαλισμός με τα γνωστά αποτελέσματα όπου και όσο έζησε, αλλά που επιδιώκει με μεγαλύτερη ίσως ένταση και ο παγκοσμιοποιημένος καπιταλισμός, με τη διαίρεση της κοινωνίας σε δύο τάξεις. Στην elite των αφεντάδων (των τραπεζιτών, οικονομικών και χρηματοπιστωτικών «ολιγαρχών») που λειτουργούν με ασαφείς κανόνες και με χαλαρά κριτήρια εφαρμογής της δήθεν οικονομίας της ελεύθερης αγοράς, των σύγχρονων πατρικίων μ' ένα λόγο και στην τάξη των σύγχρονων πληβείων που είναι οι «υπνωτισμένοι» καταναλωτές, οι αδιάφοροι για τον «πλησίον» τους εγωιστές, με το μονοδιάστατο κριτήριο αξίας : ποιος μπορεί να καταναλώσει περισσότερο και για πόσο χρόνο. Ένα είναι βέβαιο. Ότι το «αόρατο σχεδιαστήριο» σε παγκόσμια κλίμακα σκοτώνει και εξαφανίζει τη μεσαία τάξη. Αυτή η στρέβλωση ή ακύρωση της διαδικασίας της κοινωνικής κινητικότητας κλονίζει την ίδια την κοινωνική συνοχή και διαστρεβλώνει τη δημοκρατία. Αυτό είναι το βαθύτερο νόημα της σημερινής οικονομικής κρίσης, της χρηματοπιστωτικής στο επιφανόμενο, αλλά της ηθικής και πολιτικής στον πυρήνα της.

Είπαμε, όλοι μετέρχονται αυτή την όχι και τόσο πρωτότυπη διατύπωση - ο Ηράκλειτος σε μια από τις

«σκοτεινές» ρήσεις του έλεγε: «πόλεμος πατήρ πάντων» - να μετατρέψουμε την κρίση σε ευκαιρία. Ευκαιρία ανασυντάξεως των δυνάμεών μας, ως κοινωνία και ως έθνος. Ευκαιρία πραγματώσεως, επί τέλους, των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Εάν δεν βιώναμε σήμερα, με τόση ένταση μάλιστα, την χρηματοπιστωτική κρίση και τη συνακόλουθη κρίση δανεισμού, τολμά κανείς να φαντασθεί έστω στα όνειρά του πώς θα μπορούσαν να γίνουν οι μεταρρυθμίσεις στο ασφαλιστικό, στη φορολογία, στην υγεία, εκτός από τη δημοσιονομική εξυγίανση; Η «δανειοβίωτη», και όχι απλά δανειοεξαρτημένη, οικονομία συμμαχεί σταθερά με τις δυνάμεις της αντίδρασης. Είναι νόμος της ιστορίας.

Ο μεγάλος μου φόβος είναι μήπως όλη η προσπάθεια πάει χαμένη και κυρίως οι θυσίες του Ελληνικού λαού δεν πιάσουν τόπο. Και τούτο γιατί τα μέτρα και οι δόσεις και το μείγμα της οικονομικής πρότασης συνολικά ενέχουν στοιχεία επισφάλειας και αβεβαιότητας. Είναι φυσικό. Αλλά, η αναδρομική μεταμέλεια του «γκουρού» της Αμερικανικής οικονομίας Άλαν Γκρίνσπαν, με την δραματική αυτοκριτική ομολογία του, «*κάναμε λάθος*» (μιλώντας για τη νομισματική πολιτική που άσκησε για κοντά 20 χρόνια υπό την διοίκηση και καθοδήγησή του η FED), που πιστοποιεί τον ούτως ή άλλως πειραματικό χαρακτήρα κάθε οικονομικής πολιτικής, με τρομάζει. Γιατί η οικονομία δεν είναι μόνον μαθηματικά. Είναι και ψυχολογία και τέχνη και τύχη. Είναι και κοινωνική συνθήκη και εθνική και διεθνική ή υπερεθνική (όχι διασυνοριακή, όπως το σύγχρονο εθνοκτονικό «πολιτικώς

ορθό» αποκαλεί τον όρο διεθνές γιατί περιέχει την «απαγορευμένη» λέξη έθνος) υπόθεση. Για να πληρωθούν αυτές οι πρόσθετες παράμετροι της οικονομίας, της μάχης για την αντιμετώπιση της κρίσης ειδικότερα και κατ' επέκταση της σωτηρίας της πατρίδας, απαιτείται όχι απλά ή καταχρηστικά και γεμάτη από υποκρισία χρησιμοποιούμενη στην πολιτική ρητορική συναίνεση που έχει χάσει ίσως και τη σημασία της, αλλά ένα πνεύμα μιας νέας συλλογικότητας που θα κυριαρχείται από μιά συνείδηση βαθιάς εθνικής ευθύνης, ομοψυχίας και αυταπάρνησης, απόρριψης της κομματικής ιδιοτέλειας και του τυφλού ατομικού εγωισμού. Καθώς και από μια αποφασιστική έως πεισματική θέληση όλου του λαού ότι μπορούμε να τα καταφέρουμε. Αυτός ο τόπος δεν χάνεται. Μια παράξενη νομοτέλεια τον σώζει πάντα, όπως σαλπίζει ο Παλαμάς :

*« και μην έχοντας πιο κάτω άλλο σκαλί
να κατακυλήσεις πιο βαθιά
στου Κακού τη σκάλα,
για τ' ανέβασμα ξανά που σε καλεί
θα αιστανθείς να σου φυτρώσουν, ω χαρά!
τα φτερά, τα φτερά τα πρωτινά σου τα μεγάλα!.....»*

Β.Γ.Π

14 VIII 2010

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΕΝΝΟΙΩΝ, ΟΡΩΝ

- αδειοδοτικός καπιταλισμός 14
- Αιγύπτιο-Αραβικός 46
- αιρετικών 37
- άκρατο μαρκετινισμό 14
- ανακτοβούλια 36
- ανάπτυξη της κατανάλωσης 51
- ανέξοδης ρητορικής 59
- ανεπαισθήτως* 24
- αόρατο σχεδιαστήριο 62
- αόρατο χέρι (Άνταμ Σμίθ) 54
- απερήμωση υπαίθρου 25
- άπληστος πίθος* 8
- αποβιομηχάνιση της Ελλάδας 24
- απολεσθέντες παράδεισοι 37
- ασαφείς έννοιες ανάπτυξης 55
- Ασία 46
- Ατλαντικός 46
- άυλοι τίτλοι 10, 13, 16, 17
- Αφρική 46
- Βαθειά εθνική ευθύνη 64
- βαριά βιομηχανία (του τουρισμού) 56
- Βενιζέλος Ελευθέριος 16, 59
- βιομηχανική επανάσταση 39
- Βίσμαρκ Όττο 28
- γεωοικονομία 46
- γεωπολιτική 46
- γιάπηδες 13
- Γκάλμπρειθ Τζων Κένεθ 42
- γκιλντέρα 28
- Γκίνγκριτς Νιουτ 13
- Γκρίνσπαν Άλαν 63
- δανειοβίωτη οικονομία 14, 63
- δημιουργική λογιστική 35
- Δημόσιο Χρέος 21
- δημοσιονομική εξυγίανση 2, 46
- διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις 2, 41
- Δούρειος Ίππος 23
- Δυνητικοί επενδυτές 56
- Εβραϊκός πολιτισμός 46
- Εθνικός ηγέτης (ο Ελευθέριος Βενιζέλος) 16
- εθνοκρατικοί σχηματισμοί 40
- εισόδημα του κεφαλαίου 34
- έλλειμμα – δανεισμός – χρέος 42
- Έλλην λόγος, ο ευρωπαϊκός λόγος 1
- ελληνική προστιθέμενη αξία 51

Ελληνορωμαϊκό 46
Έμπορος της Βενετίας 33
Έργον δ' ουδέν όνειδος 12
Ερυθρά θάλασσα 46
έτσι μάθαμε, έτσι κάνουμε 10
ευεργέτες (πολιτικοί) 42
ευεργετούμενοι (πολίτες) 42
Εύξεινος Πόντος 46
Η Ωραία Ελλάς (καφενείο) 17
Ηθική Φιλοσοφία 55
Ηράκλειτος 62
Ησιόδεια ρήση 12
Θάροου Λέστερ 13
θεμελιακό ερώτημα (της ένταξής μας στην ΕΕ) 50
θεολογία του μονεταρισμού 32
Θουκυδίδης 41, 59
Ιερά Εξέταση 37
Ινδικός 46
Ιουδαϊσμός 46
Ιρανικές πυρηνικές προκλήσεις 47
Ισλαμισμός 46
ισορροπία παραγωγής 11
Ισπανοί κονκισταδόρες 24
Ισραηλο-Παλαιστινιακό 46
Καβάφης 24
Καγκελάριος της Έσσης 34
Καλβίνος 33
καπιταλισμός των καζίνο 13
Καραμανλής Κωνσταντίνος 22
καρτελοποιημένες (τιμές) 48
καρτόπληκτοι 8
Κέινς Τζων Μείναρντ 7
Κίμων 59
Κίρκη 25
κοινωνία της αφθονίας 42
κοινωνικο-πολιτική αδικία 59
Κολοκοτρώνης 59
κοντραμπάντο (ιδεών) 37
κράχ 9, 16, 29
λεμβούχοι 39
Λένιν 27
λεόντεια σύμβαση 15
λέσχες 4
Λευκός Οίκος 43
λιγνίτης 50
Λουδίτες 39
Λουδοβίκος της Βαυαρίας 28
Λυκούργος 14
Λυκούργος 14, 32
Μάαστριχτ 2, 34, 35
μαζάνθρωποι 62

Μαξιμιλιανός 28
μέγιστη ραστώνη 17
Μεσόγειος 46
μετανάστευση βιομηχανιών 24
μεταρρύθμιση του Καλβίνου 33
Μετοχοπρατήριο 17
μητέρα όλων των μαχών 3
Μιλτιάδης 59
Μνημόνιο του Μαΐου 2010 2, 3, 41, 45
μονεταρισμός 37
μονοκαλλιέργεια (της κατανάλωσης) 54
Μοντέζ Λόλα 28
μπουντρούμι του Παλαμηδιού 59
Νογκαρό Μπερτράντ 34
νοθευμένος καπιταλισμός 14
νομοτέλεια (που σώζει την Ελλάδα) 64
ξεζούμισμα (των νοικοκυριών) 53
ξελόγιασμα (της υπερκατανάλωσης) 26
Οδυσσέας 25
Όθων 28, 29
Οίκοι αξιολόγησης 32
οικονομία της κατανάλωσης 49
ολιγάρχες 62
παγκόσμια οικονομική κρίση 12
παγκοσμιοποίηση 54
Παλαμάς 64
πανεπιστήμιο της Γλασκώβης 55
παραγωγικές σχέσεις 39
πόλεμος πατήρ πάντων 63
πολιτικώς ορθό (το σύγχρονο εθνοκτονικό) 64
πονηροί πολιτευτές 61
Προτεσταντική ηθική 37
Πυθαγόρεια ισορροπία 7
πυρηνική ενέργεια 50
Ρότσιλντ Μάιερ Άνσελμος 34
ρώσικη ρουλέτα 14
Σαίξπηρ 33
Σαντάμ Χουσεΐν 36
Σάϋλσκ 33
σέντς 27
Σιδηρούς Καγκελάριος 28
Σμίθ Ανταμ 54, 55
σοκ και δέος 36
Σολωμός 59
Σόλων 14
σοσιαλιστική οικονομική πολιτική 42
σοφοί διδάκτορες 52
στάση πληρωμών 1
σύλλογοι φιλοπτύχων 42
Σύμφωνα Σταθερότητας 44, 55
σύντροφοι του Οδυσσέα 25

Σωκράτης 61
ταγός (Ελ. Βενιζέλος) 16
τείχη (του Καβάφη) 24
τέκτονες 40
τιμή της ρευστότητας 33
Τρικούπης 59
τριτογενής τομέας 52
Τρόικα 33, 41, 45, 50
τσουνάμι 27
υπαρκτός σοσιαλισμός 40
υπερθέρμανση (της οικονομίας) 18, 32
υπερκατανάλωση 24
υψηλότοκος δανεισμός 50
φετίχ 14, 41
φιλελευθερισμός 55
χαρτζιλικόβια (νιάτα) 54
χλιδανεργία 17
χρηματοπιστωτικοί οίκοι 32, 45
χρηματοπιστωτικός τομέας 43
Χριστιανισμός 46

a contrario 4
a posteriori 43
auto da fe 37
avaritia 33
bonus 9
Bretton Woods 44
coca cola 25
colpo grosso 14
dealing rooms 8, 36
desiderata 42
dream shows, fame stories, survivors 11
elite 62
Eurostat 35
FED 43, 63
Focus 1
franchise 54
G20 15
G7 15
gadget 31
golden boys 8,9
Hansa 40
illusion de grandeur 52
imperia 40
in vitro 59
ISO 57
it' s economy, stupid 19
it' s politics, gentlemen 19
jargon 4
life style 61
one stop shop 56
OPM (other people's money) 32
post services stage of economy 12
realia 10
spreads 1, 45
sui generis 4
Wall Street 14, 37
white collar criminals 17